

CZYTELNIĄ

Biblioteka Kuratorium Ośw. w Białymstoku

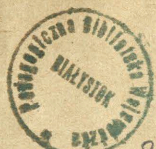
ZWIĄZEK NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO
WYDZIAŁ PEDAGOGICZNY
KORRESPONDENCYJNY WYŻSZY KURS NAUCZYCIELSKI

283

ZAGADNIENIA PEDAGOGICZNE

(PROGRAM)

WYDANIE III POPRAWIONE.

WYDANO NA PRAWACH RĘKOPISU.

Zakłady Graficzne „NASZA DRUKARNIA”, Warszawa, Sienna 15.

oryginał

PRZEDMOWA DO WYDANIA III-GO.

Istniejący od roku 1931 W. K. N. Warszawskiego Okręgu Z. N. P. został przejęty przez Wydział Pedagogiczny Związku w roku 1933 i z tą chwilą stała się aktualną sprawa opracowania własnego programu „przedmiotów pedagogicznych”, mającego zastąpić dotychczasowy program, opracowany przez Pomorszechny Uniwersytet Korespondencyjny (P. U. K.).

Powołana przez Wydział Pedagogiczny Związku Komisja (jesień 1933) ustaliła zasady konstrukcji nowego programu, usuwając między innymi podział na poszczególne przedmioty, wprowadzając natomiast zagadnienia, logicznie ze sobą powiązane, obejmujące całość materiału, niezbędnego nauczycielowi w jego pracy szkolnej.

Całość materiału została podzielona na dziesięć przydziałów miesięcznych; materiał został ujęty bądź w formę zleceń, które słuchacz W. K. N. miał samodzielnie opracowywać na podstawie podanej lektury, bądź w formę zwięzłych wykładów w odniesieniu do tych zagadnień, dla których brak było dostępnej lektury. Całość obejmowała 150 stron kancelaryjnego formatu, odbitych na roneo.

W ciągu pierwszego roku realizowania programu (1934) wyłoniły się trudności, wymagające częściowego przerobienia i poprawienia całości.

Przedemszystkiem okazał się on zbyt obszerny, poszczególne jego przydziały mieściły w sobie zbyt wielką ilość zleceń do samodzielnego opracowania, zamierały za dużo wykładów, co w dużym stopniu utrudniało, a nawet uniemożliwiało czasami samodzielną pracę słuchaczy.

Z tych względów, jak również i ze względów oszczędnościowych, zdecydowano nowe wydanie znacznie skrócić przez usu-

nięcie pewnej ilości wykładów i zleceń; poza tem przez przegrupowanie materiału zmniejszono ilość przydziałów (z dziesięciu na osiem), aby w ten sposób umożliwić słuchaczom przystąpienie do egzaminu już w listopadzie, a nie w lutym, jak było dotąd.

Program został wydany drukiem (r. 1935, str. 55 małej ósemki) i rozszedł się w dużej ilości (przeszło tysiąc egzemplarzy).

Nowe doświadczenia, zebrane w drugim roku pracy (1935), wykazały konieczność dalszych poprawek i uzupełnień. Okazało się, że rozłożenie przydziałów na poszczególne miesiące było niezupełnie trafne; że brak wykładów w niektórych miejscach programu tworzył luki, których słuchacze sami nie mogli uzupełnić; że niektóre zagadnienia, ważne dla pracy szkolnej nauczyciela, zostały pominięte lub potraktowane zbyt powierzchownie; że niektóre zlecenia były umieszczone niepotrzebnie, jako za łatwe, inne zaś zostały niejasno sformułowane; że — kładąc nacisk na zwiększenie odpowiedzi — program w małym tylko stopniu urozględniał konieczność wdrożenia słuchaczy do ujmowania zagadnień w formę obszerniejszych wypracowań.

Z powyższych braków wypłynęła pierwsza zasadnicza przeróbka: częściowa zmiana układu przydziałów. Przydziały, omawiające istotę i kształtowanie osobowości, przesunięto na czas, poprzedzający bezpośrednio kurs wakacyjny, oraz na kurs, gdyż jest to materiał naogół trudny, a dostępnej dla słuchaczy lektury jest stosunkowo niewiele.

Dalsze przeróbki, jakim uległ program, dotyczą już zmian, jakie zaszły w obrębie poszczególnych przydziałów.

Do najważniejszych z nich należą:

1) Skomasyowano w dwóch pierwszych przydziałach wiadomości z psychologii, porozrzucane dotąd w różnych częściach programu.

2) W przydziale III został dodany wykład, podający w zwięzłym skrócie ten materiał z historii szkolnictwa, który każdy nauczyciel powinien obowiązkowo znać. Ponadto zostały wprowadzone programy szkół niżej zorganizowanych, ze względu na to, że każdy nauczyciel powinien znać programy szkoły tego stopnia organizacyjnego, w jakiej pracuje.

3) W przydziale IV został wprowadzony wykład o ewolucji stanowiska społecznego nauczyciela oraz i o roli nauczycielskiej organizacji zawodowej.

Temat to niematpliwie ważny i z punktu widzenia szkoły i zawodu.

4) Zasadniczej przeróbce uległ przydział VI, zmieniła się zupełnie jego dotychczasowa konstrukcja. W nowym ujęciu materiału nauczyciel zdoła trafniej ująć i zrozumieć podstawowe zagadnienie wychowania osobowości. Będzie to miało dodatnie konsekwencje w jego pracy szkolnej.

Materiał został podzielony na dwie części; pierwsza omawia dziedziny kształtowania osobowości, druga — okresy rozwoju osobowości.

Praca nad realizowaniem przydziału VI opiera się na: wykładzie, samodzielnej pracy słuchaczy i dyskusji. W ten sposób słuchacze będą mogli wzajemnie się dzielić trudnościami, jakie w pracy napotykają, i myślami, które mu ten przydział niematpliwie nasunie.

5) Przydział VII został rozpatrzony pod kątem organizowania pracy wychowawczej na terenie szkoły powszechnej, a nie tylko pod kątem organizacji uczniowskich, jak było dotąd. Takie ujęcie pociągnęło za sobą konieczność wprowadzenia nowego materiału: planowania i realizowania pracy wychowawczej.

Budowanie t. zw. planów wychowawczych, wymaganych obecnie od nauczyciela, nasuwa mu poważne trudności, których często nie może pokonać, a ze środków, jakimi rozporządza, niezawsze zupełnie dobrze zdaje sobie sprawę. Omówienie tego zagadnienia ułatwi nauczycielowi pracę na terenie szkoły.

6) Z przydziału VIII usunięto materiał, który dzisiaj jest jeszcze mało dostępny: testy wiadomości. Omawianie testów bez dokładnego zapoznania się z nimi stwarza zbyt techniczny werbalizm.

Poza tem z przydziału VIII odrzucono kilka łatwych poleceń, przez co przydział ten został wydatnie skrócony.

7) W przydziałach: II, IV, VII i VIII wprowadzono dłuższe wypracowania na wysunięte przez program tematy.

W ciągu całej swej pracy korespondencyjnej słuchacze muszą dawać odpowiedzi krótkie, rzeczowe, co zmierza do wyrobienia w nich poszanowania słowa. Wypracowania mają inny cel: uczą umiejętnego rozplanowania i ujmowania obszerniejszego materiału, co również nie jest rzeczą łatwą. Że słuchacze mają w tej dziedzinie braki — wykazały to dostatecznie wyraźnie piśmienne prace egzaminacyjne.

W opracowywaniu obecnego III-go wydania programu „przedmiotów pedagogicznych” korzystaliśmy z cennych uwag, nadesłanych nam na prośbę Wydziału Pedagogicznego Związku przez Kolegów Wykładowców.

Oddając wydanie III do użytku Kolegów Wykładowców i Słuchaczy W. K. N., zdajemy dobrze sobie sprawę z tego, że opracowanie nasze nie jest jeszcze doskonałe, że będzie wymagało dalszych poprawek.

Z wdzięcznością przyjmować będziemy w dalszym ciągu nadsyłane nam uwagi, podyktowane troską o stworzenie jak najlepszego przewodnika, któryby ułatwił nauczycielowi pracę samokształceniową w zakresie najbliższych mu, z zawodowego punktu widzenia, zagadnień pedagogicznych.

UWAGI WSTĘPNE.

Kurs przedmiotów pedagogicznych Wyższego Kursu Nauczycielskiego, prowadzonego przez Związek Nauczycielstwa Polskiego, pragnie zrealizować trzy związane ze sobą cele: 1) dać uczestnikom kursu możliwość pogłębienia wykształcenia pedagogicznego, 2) zbliżyć ich do dzieła reformy szkoły polskiej przez podkreślenie sensu społecznego i pedagogicznego dokonywanej przebudowy i wyznaczenie w niej roli nauczyciela wychowawcy, 3) wyrobić w uczestnikach chęć i umiejętność pracy samokształceniowej. Końcowym efektem tej pracy ma być przygotowanie uczestników do egzaminu z części pedagogicznej działu „A” Wyższego Kursu Nauczycielskiego.

W zakresie przedmiotów pedagogicznych praca Związkowego W. K. N. trwa od stycznia do października i obejmuje następujące etapy: 1. kurs żywego słowa w czasie ferij zimowych, gdzie uczestnicy otrzymują wskazówki do dalszej pracy; 2. praca korespondencyjna w zakresie 5 przydziałów miesięcznych; 3. miesięczny kurs w czasie wakacyj letnich, poświęcony sprawdzeniu i ugruntowaniu materiału, opracowanego sposobem korespondencyjnym, oraz tym zagadnieniom, które nie są objęte planem pracy korespondencyjnej; 4. dalsza praca korespondencyjna w zakresie pozostałych dwu przydziałów (VII i VIII¹⁾). Jedynie wzięcie udziału w czterech wymienionych etapach pracy daje możliwość przerobienia całkowitego programu WKN.

Niniejsza publikacja wyznacza zakres i metodę pracy korespondencyjnej. Znajdzie tu czytelnik następujące problemy: zagadnienia wstępne i podstawowe, zagadnienie wychowania w poszczególnych okresach życia ludzkiego, zagadnienie celu wychowania współczesnego, zagadnienie istoty i wychowania osobowości, wreszcie wybrane kwestje dydaktyczne.

Przed przystąpieniem do studjowania na podstawie wskazówek, zawartych w programie, należy dokładnie zdać sobie sprawę z ogólnej jego konstrukcji (kolejność tematów

¹⁾ Przydział VI jest opracowywany podczas miesięcznego kursu wakacyjnego.

miesięcznych — tytuły przydziałów, kolejność zagadnień w obrębie ogólnego tematu miesięcznego). Studjując dany przydział zdać sobie należy przede wszystkim sprawę z rozczłonkowania materiału w obrębie przydziału, następnie w obrębie poszczególnych zagadnień, ustalić związek pomiędzy materiałem, podanym w formie wykładu, a materiałem, wynikającym ze zleceń; dobrze jest w wyniku tej analizy naszkicować sobie plan danego przydziału z punktami, odpowiadającymi zagadnieniom, i podpunktami, odpowiadającymi poszczególnym fragmentom (częściom, etapom) zagadnienia.

Czytać należy tylko wskazane fragmenty opracowań, szukając w nich materiału, koniecznego do rozwiązania wysuniętego zagadnienia.

W wyniku lektury zarówno danego fragmentu programu (np. wykładu, wyjaśniającego lub rozwijającego dane zagadnienie), jak i wskazanego opracowania (rozdziału z książki, artykułu) oraz w wyniku własnych przemyśleń formułować należy odpowiedzi na poszczególne zlecenia. Część tych odpowiedzi, sformułowanych na piśmie, pozostanie w bruljonie, resztę, mianowicie odpowiedzi na zlecenia, oznaczone w programie **Na piśmie**, należy nadesłać do poprawienia.

Konstruując odpowiedź na piśmie, trzeba pamiętać o kilku zasadach fundamentalnych:

1) przed ułożeniem odpowiedzi zapoznaj się z treścią całego przydziału;

2) nie pisz tego, czegoś nie przemyślał i nie rozumiesz;

3) pisz zwięźle i jasno, mając na uwadze, że w zasadzie opracowanie piśmienne przydziału nie powinno przekraczać 4-ech stron formatu kancelaryjnego;

4) pisz bardzo czytelnie, ciemnym atramentem, zostaw dość szeroki margines na uwagi wykładowcy, nową myśl zaczynaj od nowego wiersza;

5) pytaj o rzeczy niejasne i niezrozumiałe, ewent. gromadź kwestje wątpliwe do omówienia na kursie wakacyjnym.

Poszczególne przydziały wyznaczają miesięczne odcinki pracy i wymagają intensywnego i systematycznego wysiłku. Dlatego wystrzegać się należy opóźnień w opracowywaniu i nadsyłaniu miesięcznych prac, mogą bowiem wytworzyć się zaległości nie do usunięcia. Najbardziej wskazanem byłoby nadsyłanie prac przed 5-tym następnego miesiąca (np. praca styczniowa do 5 lutego).

PRZYDZIAŁ I.

Wiadomości wstępne.

Lektura obowiązkowa:

1. B. Nawroczyński: Zasady nauczania.
2. S. Skowron: Dziedziczność i wychowanie. Artykuł, drukowany w Ruchu Pedagogicznym r. 1930, lub osobna odbitka.
3. W. Dybowski: Podstawy fizjologiczne wychowania. Artykuł, drukowany w Encyklopedji Wychowania zeszyt I-III, lub osobna odbitka.
4. M. Kreutz: Rozwój psychiczny młodzieży.
5. Statut Publicznych Szkół Powszechnych Siedmioletnich.

Lektura nadobowiązkowa:

1. Bovet: Instynkt walki.
2. Colvin i Bagley: Postępowanie człowieka.
3. Saxby: Kształcenie postępowania.
4. Szuman: Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży. Encyklopedia Wychowania t. I zeszyt IV, V.
5. Librachowa i Studencki: Dziecko wsi polskiej.
6. Poznajmy warunki życia dziecka. Praca zbiorowa.
7. Döring: Główne kierunki współczesnej psychologii.

ZAGADNIENIE I. Pojęcia podstawowe.

Pedagogika, jako nauka, opiera się o szereg nauk pomocniczych. Do tych ostatnich przede wszystkim zaliczyć należy: nauki biologiczne, psychologiczne i socjologiczne. W celu wyjaśnienia procesu wychowania dwa pierwsze przydziały poświęcone są omówieniu podstaw biologicznych, psychologicznych i socjologicznych wychowania. Dla uniknięcia nieporozumień poprzedzimy je ustaleniem pojęć zasadniczych.

- I. Proszę wynotować z książki B. Nawroczyńskiego (str. 7—15) znaczenie terminów: 1) wychowanie, 2) nauczanie, 3) wykształcenie, 4) pedagogika, 5) pedagogja, 6) dydaktyka ogólna, 7) dydaktyka szczegółowa (metodyka). **Na piśmie.**
- II. Na podstawie Statutu Publicznych Szkół Powszechnych Siedmioletnich (w szczególności rozdz. I, IV, VI i VII) proszę podać znaczenie terminu „wychowanie”, użytego w Statucie. (Patrz wyżej zlecenie I, pkt. 1). **Na piśmie.**

UWAGA: W dalszych naszych wywodach używać będziemy terminu „wychowanie” w znaczeniu szerszym, przedstawionym przez B. Nawroczyńskiego na str. 8 (wypadek I).

ZAGADNIENIE II. Fizjologiczne podstawy wychowania.

Wychowanie w różnych epokach, na różnych poziomach kulturalnych zawsze i wszędzie mając jednostkę za przedmiot swych zainteresowań, chce wpływać na nią, na jej właściwości zarówno fizyczne, jak i duchowe, które przyniosła ze sobą na świat.

Przystąpimy obecnie do rozpatrzenia wrodzonych właściwości fizycznych.

- III. Na podstawie książki Dybowskiego proszę:
 1. Podać fazy rozwoju fizycznego dzieci i młodzieży. **Na piśmie.**
 2. Sporządzić tabelę charakterystycznych cech rozwoju fizycznego dzieci i młodzieży w okresie szkoły powszechnej i obowiązkowego doksztalcenia (od 7 do 18 r. życia). **Na piśmie.**
 3. Wynotować różnice w rozwoju fizycznym, jakie zachodzą między dziewczętami a chłopcami w wieku od 7 do 18 r. ż.
 4. Wynotować te niebezpieczeństwa, jakie w związku z rozwojem fizycznym grożą dziecku w poszczególnych fazach.

Mówiąc o fizycznej stronie dziecka, należy zwrócić uwagę na sprawę systemu nerwowego i organów zmysłowych. Obie kwestje zostaną omówione na kursie wakacyjnym.

Skąd się biorą właściwości wrodzone?

- IV. Na podstawie broszury Skowrona proszę:
 1. Wyjaśnić pojęcie: dziedziczenie. **Na piśmie.**
 2. Podać, jak powstaje cecha. **Na piśmie.**
- V. W jakich wypadkach choroba, przebyta przez ojca lub przez matkę przed poczęciem dziecka, może się odbić na zdrowiu potomstwa? **Na piśmie.**
- VI. Dlaczego małżeństwa pomiędzy ludźmi blisko spokrewnionymi są niepożądane i mogą być szkodliwe dla potomstwa. **Na piśmie.**

ZAGADNIENIE III. Psychologiczne podstawy wychowania.

Rozpatrzmy obecnie wrodzone psychiczne właściwości dziecka.

Właściwości te podzielić możemy na dwie grupy: 1) zdolności i 2) dążności.

Zdolności mają charakter statyczny, są niejako podłożem, na których dążności mogą się realizować.

Dążności mają charakter dynamiczny: prą do działania w pewnych określonych sytuacjach.

Omówimy tutaj tylko dążności, zdolności oraz ich rozwój zostaną scharakteryzowane drogą wykładów na kursie wakacyjnym.

A. Popędy i instynkty.

Dążności, które inaczej nazywamy skłonnościami, popędami, impulsami, a w pewnych wypadkach instynktami, są źródłem naszego działania. Bez nich bylibyśmy podobni do manekinów, czekających na to, by jakaś siła pchnęła nas w tę lub w inną stronę, by jakaś obca nam wola poleciła wykonać tę lub inną czynność. Bez nich nie mielibyśmy własnych celów. A tak przecież nie jest. Przeciwnie. I dziecko najmłodsze, i starsze, i człowiek dorosły ma swoje własne cele, wzniosłe czy przyziemne, odległe czy bliskie, ale je ma. Każdy z nas i każde dziecko, gdy jest głodne (pusty żołądek) — szuka pożywienia, choć nikt je do tego nie nakłania. Dziecko małe jest ciekawe, ciekawy jest człowiek starszy, choć nikt nas do tego nie zachęca, przeciwnie — ciekawość bywa nieraz nawet surowo ganiona. Wreszcie ostatni

przykład: młodzież, po dojściu do pewnego wieku, intensywnie zaczyna szukać towarzystwa podobnych do siebie osób, lecz innej płci. Nic nie pomagają surowe zakazy, cały system zapobiegania spotkaniom. Jak stary jest świat, zjawisko to miało miejsce i pewnie pozostanie na zawsze. I znów to wzajemne poszukiwanie nie jest wynikiem czyjejkolwiek nauki, lecz przejawem pewnej właściwości, która tkwi w każdym dziecku i w odpowiednim okresie zaczyna ujawniać się, popychając człowieka do działania w określonym przez naturę kierunku.

Psychologowie tę właściwość określają mianem popędu, impulsu, a czasem instynktu.

Umawiamy się w dalszej naszej pracy posługiwać się terminem *popęd* lub *impuls*, o ile chodzi o określenie tej tkwiącej w nas siły, pobudzającej nas do działania w pewnych określonych sytuacjach ku pewnym określonym celom.

Jaka zachodzi różnica pomiędzy terminem *impuls* (popęd) a często spotykanym (i nadużywanym) terminem *instynkt*?

Spróbujmy tę różnicę tutaj wyjaśnić, opierając się na wywodach prof. Szumana, zawartych w rozprawce jego p. t.: „Zwierzę — dziecko — człowiek“.

Widzimy nieraz zwierzęta, wykonywujące skomplikowane stosunkowo funkcje, konieczne do zaspokojenia ich potrzeb życiowych (zdobywanie pokarmu, karmienie młodych, przenoszenie młodych z miejsca na miejsce, zabiegi higieniczne, tropienie zwierza i t. p.). Stwierdzamy w tych wypadkach działanie *kompletnego* (pełnego) instynktu, którego cechą charakterystyczną jest to, że posiada on nietylko pęd do działania ku realizacji pewnych celów w pewnych określonych sytuacjach, posiada coś więcej, mianowicie gotowe, przez naturę dane formy, czy sposoby, działania.

Dziecko w małym stopniu dysponuje (posiada) instynktami. Uległy one u człowieka w ciągu tysiącleci ewolucji — *rozpadowi*: pozostał tylko pęd (popęd, impuls), a brakło gotowych form działania (środków) do zaspokojenia tego pędu. W tym stanie rzeczy dziecko zmuszone jest tych środków szukać, innemi słowy zmuszone jest uczyć się, czego zwierzę nie potrzebuje w naturalnych warunkach robić, a w warunkach nienaturalnych potrafi robić w bardzo ograniczonym zakresie (tresura).

W ten sposób, szukając różnicy pomiędzy znaczeniem terminu *popęd* (*impuls*) a terminem *instynkt*, widzimy ją w tem, że przez instynkt rozumiemy właściwość rozleglejszą, pełniejszą, właściwość, na którą składają się: 1) *popęd* do działania w pewnym kierunku, ku pewnemu celowi oraz 2) *niewyuczony sposób działania*, do tego celu prowadzący. Przez *popęd* rozumiemy tylko część instynktu, mianowicie siłę, zmuszającą nas działać ku realizacji pewnego celu.

VII. Po przeczytaniu podanych wiadomości proszę uświadomić sobie cechy działania popędowego i instynktowego.

(Zlecenia nadobowiązkowe).

VIII. Na podstawie książki Boveta proszę podać, jakim ewolucjom może ulec instynkt.

IX. Na podstawie rozdziału III książki Saxby'ego proszę przywoić sobie nazwy wymienionych tam kilku najważniejszych impulsów i uświadomić noleżycie, jaką funkcję spełnia każdy z nich w naszym życiu.

Na kursie wakacyjnym zostanie zrobiony przegląd zapatrywań różnych psychologów na istotę i znaczenie poszczególnych funkcji psychicznych oraz impulsów (współczesne kierunki psychologii).

PRZYDZIAŁ II.

Wiadomości wstępne (c. d.).

Lektura została podana w przydziale I.

ZAGADNIENIE I. Psychologiczne podstawy wychowania (c. d.).

B. Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży.

- I. Na podstawie książki Kreutza proszę:
 1. Podać ogólne prawa, rządzące rozwojem psychicznym. **Na piśmie.**
 2. Podać, jakie fazy w rozwoju psychicznym dzieci i młodzieży wyróżnia autor. **Na piśmie.**
 3. Sporządzić tabelę cech, charakterystycznych dla młodzieży w okresie szkoły powszechnej i obowiązkowego kształcania się, uwzględniając podział na wprowadzone przez autora fazy rozwojowe. **Na piśmie.**
 4. Wynotować różnice w rozwoju chłopców i dziewcząt w okresie 7—18 r. ż.
 5. Scharakteryzować impulsy, przejawiające się w poszczególnych fazach. **Na piśmie.**

ZAGADNIENIE II. Socjologiczne podstawy wychowania.

A. Pojęcie środowiska wychowawczego.

Już w życiu embrjonalnym, w łonie matki, płód podlega działaniu otoczenia, doznaje pewnych wstrząsów, może być zatruty pewnymi substancjami, a nawet może ulec zakażeniu (infekcji), o ile łożysko zostanie uszkodzone. Dalsze wstrząsy czekają dziecko w chwili wydobywania się z łona matki. A potem już cały szereg czynników wchodzi w bezpośrednią stycz-

ność z dzieckiem, oddziaływując zarówno na ustrój fizyczny, jak i psychiczny.

Oddziaływanie otoczenia na ustrój fizyczny dziecka łatwo bezpośrednio zaobserwować (wpływ warunków klimatycznych, warunki mieszkaniowe, stan odżywiania w zależności od stanu majątkowego rodziców i przestrzegania przez nich zasad higieny, ciężka praca fizyczna, nieracjonalnie zorganizowana praca umysłowa i t. p.). Tu zauważyć należy, że, podobnie jak na rozwój fizyczny, otoczenie wywiera wpływ i na rozwój duchowy (psychiczny), zawsze jednak za pośrednictwem substancji materialnej, na tle której życie psychiczne odbywa się i rozwija (substancja nerwowa).

Stanęliśmy w ten sposób wobec nowego zagadnienia: czym jest otoczenie dziecka, zwane inaczej środowiskiem? Jakie elementy składają się na pojęcie otoczenia?

Zacniemy od zjawisk dziecka najbliższych w znaczeniu fizycznym.

Dom rodzinny.

Mieszkanie z jego właściwościami (powietrze: ilość tlenu, stopień wilgotności — pary wodnej; światło: oświetlenie, promienie słoneczne; przestrzeń wolna, temperatura powietrza, czystość).

Dalej odzież, jako środek zapobiegający utracie ciepła, zapewniający przytem możliwość parowania.

Pożywienie (jakość i ilość).

Swoboda ruchów, w szczególności możliwość zabawy.

Byłyby to elementy otoczenia najbliższego, elementy fizyczne. Na tem jednak pojęcie domu rodzinnego nie wyczerpuje się. Pozostają jeszcze ludzie.

A więc rodzice z ich stosunkiem do dziecka (jakże rozmaicie układającym się), z ich poziomem wykształcenia i kulturą ogólną, z ich pojęciami etycznymi, z ich uświadomieniem w zakresie obowiązków społecznych, a specjalnie rodzicielskich.

Dalej rodzeństwo, przede wszystkim starsze.

Dalej inni domownicy, krewni i obcy z ich właściwościami fizycznymi i duchowymi.

Już przy pobieżnej analizie domu rodzinnego wyodrębniliśmy składniki fizyczne i duchowe, stanowiące otoczenie dziecka od pierwszych lat jego życia.

Część tych składników zaliczona być może do zjawisk na-

turalnych: powietrze, stopień wilgotności i t. d., część zaś do zjawisk społecznych: rodzina (rodzice i dzieci), dom rodzinny z domownikami, jako komórki życia gospodarczego.

Wyodrębniliśmy składniki, tego otoczenia, które zaliczyć możemy do rzędu kulturalnych, jak wykształcenie rodziców, ich poziom moralny, poziom ich kultury ogólnej, a wreszcie zaliczyć tu wypadnie wytwory, a zarazem symbole kultury, przemawiające do dziecka, jak obrazy, książki, opowiadania, śpiew, muzykę i t. p.

Te wszystkie elementy, każdy z osobna i wszystkie razem wzięte, wchodzą w bezpośrednią styczność z dzieckiem i stają się czynnikiem, do którego ono w jakiś sposób musi się ustosunkować, w jakiś sposób musi reagować na otrzymane podniety. O tem oddziaływaniu i o tem reagowaniu mówić będziemy w ostatniej części niniejszego zeszytu.

W tej chwili musimy zdać sobie sprawę, że dziecko nie przebywa nigdy zbyt długo w tak wąskim, czy ciasnym środowisku, jak dom rodzinny. Bardzo wcześnie przebywać ono zaczyna w otoczeniu szerszym. Z chwilą przekroczenia poraż pierwszy progu mieszkania wchodzi w kontakt z nowymi zjawiskami: przyrodniczymi, społecznymi, kulturalnymi. Wchodzi w bezpośredni kontakt ze światem roślinnym i zwierzęcym, styka się z nowymi zjawiskami atmosferycznymi i t. p., wchodzi w styczność z szerszym kołem ludzi: dzieci, sąsiadów — rówieśnicy i starsi, — styka się z szerszym kołem ludzi dorosłych, reprezentujących różne wartości kulturalne i etyczne.

Wpływy domu rodzinnego zaczynają się krzyżować z wpływami innymi, ilość bodźców wzrasta, przystosowywanie się staje się coraz bardziej skomplikowane i coraz trudniejsze.

Ludzie, z którymi dziecko się styka, rodzice i obcy, należą do różnych grup społecznych (grupy narodowościowe, grupy wyznaniowe, grupy zawodowe i t. p.), mających różne cele, różne oblicze ideowe i różną strukturę wewnętrzną. Członkowie tych grup społecznych, stykają się z dzieckiem, świadomie i nieświadomie dążą do pozyskania go dla swojej grupy.

Różnice, jakie łatwo możemy zauważyć między dzieckiem miejskim a wiejskim, świadczą w dostatecznym stopniu o tem, że otoczenie wpływa na kształtowanie się psychiki jednostki.

Zagadnienie to zostanie omówione na kursie wakacyjnym.

II. Wymienić czynniki (osoby, rzeczy, instytucje), z którymi stykają się dzieci miejscowości, w której Pan (i) uczy! **Na piśmie.**

B. Badanie środowiska.

Czas, jaki przebywa dziecko w szkole, jest stosunkowo ograniczony. Większość czasu spędza dziecko w swym środowisku naturalnym; w domu, w gronie rówieśników i t. p. Wpływy szkoły i wpływy tych innych środowisk niejednokrotnie krzyżują się, skąd płynie konieczność poznania warunków, w jakich dziecko przebywa poza szkołą, dla tem racjonalniejszego zorganizowania wpływów szkoły.

III. Na podstawie rozmów z dziećmi i z ludźmi dorosłymi proszę scharakteryzować ich rozrywki oraz rozrywki ich rodziców.

IV. Proszę zaobserwować i zanotować kilka charakterystycznych wypowiedzi rodziców dzieci, lub innych osób dorosłych, dotyczących poglądów etycznych (np. w odniesieniu do własności prywatnej, do alkoholizmu, do religii, państwa i t. p.). **Na piśmie.**

V. Jakie wymagania, w odniesieniu do konieczności poznania środowiska dziecka, stawia nauczycielowi Statut Szkoły Powszechnej? (odpowiadając, należy powoływać się na odpowiedni §). **Na piśmie.**

C. Czy i o ile środowisko może skutecznie wpływać na zmianę przyrodzonych właściwości dziecka?

Czy przez odpowiedni dobór środków można wywołać pożądaną zmianę w dziecku, a później w człowieku dorosłym? Co jest ważniejsze: wrodzone właściwości, czy wpływ otoczenia? — Oto pytania, które nasuwają się każdemu z nas, ilekroć zastanawia się nad swoim zawodem i swoją pracą.

Ileż to razy zwątpiliśmy w skuteczność oddziaływania naszego na naturę danego dziecka, wyposażonego w zbyt wielką ilość i zbyt silnych cech przez nas niepożądanych. A ile razy wstępowała w nas wiara w skuteczność naszej pracy, kiedy przekonaliśmy się, że zastosowane przez nas środki okazywały się

skuteczne, w dziecku zachodziły zmiany nieraz zasadnicze, rzeczy można: natura jego odmieniała się.

Kiedy mieliśmy rację: czy wówczas, kiedy wątpiliśmy, czy wtedy, gdy wstępowała w nas wiara w skuteczność naszej pracy? Jak ostatecznie sprawa się przedstawia: jest wychowanie skuteczne, czy niem nie jest?

Pytanie to bardzo stare, tak stare, jak stara jest teoria pedagogiczna. Już pierwsi zawodowi nauczyciele — sofiści — w tej sprawie głos zabierali i przemawiali na rzecz skuteczności wychowania. Natura wiele znaczy, twierdzili oni, lecz i oddziaływanie późniejsze — wychowanie — ma swoje znaczenie. Nie można polegać tylko na tem, co człowiek ze sobą na świat przynosi. Właściwości te można i trzeba nawet modyfikować i uzupełniać. Trzeba człowieka urabiać, kształcić, słowem — wychowywać. Wychowanie jest możliwe i skuteczne, przez odpowiednie wychowanie można człowieka udoskonalić.

Tak mówili sofiści, zwolennicy demokracji i postępu.

Innego zdania byli ich przeciwnicy, reprezentaci dawnego, tradycjonalistycznego światopoglądu, zwolennicy ustroju arystokratycznego. Wychowanie na nic się nie zda, twierdzili ci ostatni. Trzeba przynieść już ze sobą na świat odpowiednie właściwości, które czynią człowieka takim lub innym. Kto tych właściwości nie posiada od urodzenia, nigdy ich nie zdobędzie. Urodzenie więc, a nie wychowanie, daje człowiekowi kwalifikacje do zajmowania stanowisk społecznych. Nie wszyscy więc, a tylko członkowie wybranych rodów, mają szansę zajmowania ważnych i odpowiedzialnych stanowisk.

W tym pierwszym sporze o skuteczność wychowania mamy zarysowane dwa poglądy, mające swych zwolenników i w czasach późniejszych.

Pierwsze z tych dwu stanowisk nosi nazwę *empiryzmu*, drugie — *natywizmu*.

Zdaniem wielu współczesnych nam autorów nie mają racji ani empiryści, ani natywiści.

Autorzy ci reprezentują kierunek pośredni, t. zw. *umiarkowany natywizm*. Do rzędu tych autorów zaliczyć nam wypadnie i d-ra Skowrona, którego książkę omawialiśmy w związku z przydziałem I-ym.

Zbliżone stanowisko do umiarkowanego natywizmu reprezentuje Wiliam Stern, formułując tezę t. zw. *konwergizmu*, t. j. zbieżności, współdziałania czynników wrodzonych i wpływów otoczenia: na rozwój i kształtowanie się dziecka zarówno pod względem fizycznym, jak i duchowym wpływają zarówno właściwości wrodzone, jak i czynniki zewnętrzne; te ostatnie o tyle, o ile znajdują odpowiedni grunt we właściwościach wrodzonych.

VI. Ażeby zsyntetyzować materiał, przerobiony w przydziale I i II, proszę odpowiedzieć:

Jakie są granice skutecznego wpływu otoczenia na naturę dziecka? Na piśmie, w formie krótkiego wypracowania (1—1½ strony)¹⁾.

Na tem kończymy wiadomości wstępne.

¹⁾ Wypracowanie to winno być napisane na osobnym arkuszu papieru formatu kancelaryjnego. Przed napisaniem wypracowania sporządzić należy dyspozycję (plan). Dla przejrzystości pozostawić — podobnie, jak przy pisaniu odpowiedzi na inne zlecenia — marginesy. Nową myśl zaczynać od nowego wiersza (a capite). Zasad tych przestrzegać należy również przy pisaniu dalszych wypracowań.

PRZYDZIAŁ III.

Szkoła, jako instytucja planowego i zamierzonego wychowania.

Lektura obowiązkowa:

1. M. Ziemnowicz: Problemy wychowania współczesnego.
2. S. Hessen: Podstawy Pedagogiki.
3. B. Nawroczyński: Zasady nauczania.
4. Ustawa o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932 r.
5. Statut Publicznych Szkół Powszechnych Siedmioletnich.
6. Program nauki w publicznych szkołach powszechnych trzeciego stopnia¹⁾.
7. Program nauki w publicznych szkołach powszechnych drugiego stopnia.
8. Program nauki w publicznych szkołach powszechnych pierwszego stopnia.

ZAGADNIENIE I. Geneza szkoły.

Nieodrazu w dziejach wychowania człowieka możemy zaobserwować planowość oddziaływania wychowawczego. Na niskim szczeblu kultury dziecko podlega wyłącznie niemal wpływowi niezamierzonym, niezracjonalizowanym. Przygotowuje się do życia w gromadzie przez współudział w zajęciach starszych, przez naśladownictwo. Prymitywne życie nie wymagało więcej.

Dopiero na dalszym szczeblu rozwoju życie społeczne staje się bardziej skomplikowane; następuje wyodrębnianie się pewnych funkcji specyficznych, co zmusza znów do odpowiedniego

¹⁾ Słuchacze studjują programy nauki w zależności od stopnia organizacyjnego szkoły, w której pracują.

przygotowania tych, którzy mają je pełnić. Wtedy grupa wyłania z siebie specjalny organ — nauczyciela, aby już świadomie przygotowywał potrzebnych kandydatów przez ochronę od niepożądanych wpływów środowiska oraz ześrodkowanie na nich celowych oddziaływań. Te dwie tendencje stały się podstawą wytworzenia szkoły.

- I. Wymienić przyczyny powstawania szkoły, jako instytucji wychowawczej, podane przez Ziemnowicza w VI rozdziale jego książki. Na piśmie.

ZAGADNIENIE II. Ewolucja szkoły¹⁾.

- II. Na podstawie rozdziału I książki Ziemnowicza wymienić czynniki, jakie wpłynęły na współczesne żądania zreformowania szkoły. Na piśmie.
- III. Proszę przeczytać rozdział I książki Ziemnowicza i wynotować okresy, w których sprawa przystosowania szkoły do życia stawała się aktualna.
- IV. Na podstawie rozdz. II książki Ziemnowicza i na podstawie własnych obserwacji odpowiedzieć na następujące pytania:
 1. W czym się przejawia wpływ państwa na życie szkoły i organizację wychowania?
 2. W czym się przejawia indywidualny wpływ nauczyciela i wpływ nauczycielskich organizacji zawodowych na życie szkoły i organizację wychowania.
 3. Na czym polega różnica pomiędzy wychowaniem narodem a państwem?

ZAGADNIENIE III. Szkoła twórcza i jej cechy.

- V. Na podstawie książki Ziemnowicza (rozdz. VII i VIII), Hessa (rozdz. IV) i Nawroczyńskiego (rozdz. V ustęp 3) proszę:
 1. Wynotować spotykane we wspomnianych rozdziałach nazwy nowych kierunków nauczania i wychowania. Na piśmie.

¹⁾ Ewolucja celów wychowania omówiona będzie na kursie wakacyjnym.

2. Wynotować wspólne cechy wszystkich nowych kierunków nauczania i wychowania, wymienionych we wspomnianych rozdziałach. Na piśmie.
3. Zestawić parami odpowiadające sobie nawzajem cechy szkoły tradycyjnej i szkoły twórczej (szkoły pracy). Na piśmie.

ZAGADNIENIE IV. Zmiana ustroju szkolnictwa w Polsce (ustawa z dnia 11 marca 1932 r.), jako wyraz zmienionych warunków egzystencji społeczeństwa polskiego po wojnie i po odzyskaniu niepodległości.

W rozważaniach naszych dotychczasowych zajmowaliśmy się szkołą wogóle, jako pewną instytucją. Obecnie musimy zdać sobie sprawę z tego, jak wygląda ewolucja szkoły polskiej.

W okresie Polski przedrozbiorowej szkoła polska dzieliła losy szkoły ówczesnej na kontynencie europejskim. W średniowieczu obsługiwała potrzeby Kościoła katolickiego, kształcąc kandydatów do stanu duchownego oraz pewną, bardzo niewielką, ilość osób dla posług kościelnych. Reszta młodzieży wychowywała się poza szkołą (w domu obcym lub rodzicielskim).

W okresie humanizmu i reformacji staje się szkoła instytucją wychowującą także ludzi świeckich i do świeckiego życia przeznaczonych. W dalszym ciągu pozostaje jednak szkoła pod kierownictwem i kontrolą Kościoła i innych organizacji wyznaniowych zarówno katolickich, jak i protestanckich.

Wiek XVIII przynosi częściową sekularyzację szkoły. U nas w Polsce pod koniec wieku XVIII utworzona zostaje Komisja Edukacji Narodowej, która przejmuje kierownictwo szkolnictwem z rąk zakonu jezuitów. Pod względem kierunku wychowawczego i programu dydaktycznego częściową reformę (jedynie w zakresie szkolnictwa pijarskiego) przeprowadza Konarski (Collegium Nobilium i collegia prowincjonalne); pracę tę kontynuuje i pogłębia K. E. N., pozostająca pod silnymi wpływami prądów, podówczas panujących w Europie (racjonalizm, utylitaryzm, humanitaryzm). Zarówno Konarski, jak i K. E. N., za punkt wyjścia do swych reform wzięli realne stosunki, panujące w Polsce: brak uświadomienia narodowego wśród warstw, kierujących sprawami państwa polskiego, brak poczucia karność, powierz-

chowną religijność, nieznajomość stosunków, panujących we własnym kraju, i stosunków, panujących w krajach sąsiednich, i t. p.

Dążąc do przeprowadzenia reform, zarówno Konarski, jak i K. E. N., starali się poprzez wychowanie dostarczyć Polsce obywateli, którzy byliby wolni od wad i braków, z którymi nie walczyła, a które nawet potęgowała, panująca wówczas w Polsce, z Polską luźnie związana szkoła jezuicka, oparta na przestarzałym Ratio Studiorum.

Na przestrzeni XIX wieku, poza wyjątkami w okresie W. Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego (t. zw. Kongresowego), społeczeństwo polskie korzystać musiało ze szkolnictwa, organizowanego przez rządy obcych nam społeczeństw. W ostatniej ćwierci XIX w. widzimy próby usamodzielnienia się szkolnictwa polskiego w postaci prac Rady Szkolnej Krajowej w b. Galicji, a szkolnictwa prywatnego (przedewszystkiem średniego) w zaborze rosyjskim. Brak jednak własnego państwa i własnego rządu uniemożliwiał pełne rozwinięcie polskiej inicjatywy. Szkoła, z języka nawet polska, wprzęgana była do służby na rzecz państwa zaborczego i walczyć musiała z wpływami obcemi. Pod względem programu i metod organizacji zarówno wychowania, jak i nauczania, zdani byliśmy niemal całkowicie na oddziaływanie wpływów rosyjskich i niemieckich. Własna twórczość pedagogiczna pozbawiona była warunków pracy teoretycznej.

Podczas wojny światowej rozbudowywać się zaczyna szkolnictwo polskie pod okupacją niemiecką i austriacką i w ten sposób sieć szkół polskich prywatnych — przedewszystkiem średnich — uzupełniona zostaje polskim szkolnictwem elementarnym publicznym i średnim państwowym. Powstają też na terenie okupacji pierwsze polskie seminarja nauczycielskie. (Poprzednio seminarja polskie istniały jedynie w b. Galicji i tam przystosowane były do potrzeb ówczesnej szkoły ludowej).

Powołane do życia Państwo Polskie przejmuje cały ten dorobek, stara się go zharmonizować wewnętrznie i tchnąć weń nowego ducha. Wyrazem tych dążeń są programy dla publicznych szkół powszechnych, wydane w r. 1920, 1921 i w latach następnych, program seminarjum nauczycielskiego, tak różny od programu austriackiego i niemieckiego, wreszcie program gimnazjum.

Te wszystkie zmiany dotyczyły w pierwszym rzędzie życia wewnętrznego szkoły, jej ducha, materiału, nauczyciela i metod pracy. Zasadniczy zrąb szkolnictwa nie został zmieniony. Nie znaczy to jednak bynajmniej, że nie zdawano sobie sprawy z konieczności poczynienia i w tym zakresie daleko idących zmian.

Zarówno zjazd nauczycielstwa z trzech zaborów, odbyty w styczniu 1918 r. w Krakowie, jak i t. zw. Sejm Nauczycielski w Warszawie z 1919 r., jak i Kongresy Pedagogiczne w Poznaniu w r. 1929 i w Wilnie 1931 r., jak również cała niemal prasa pedagogiczna, żywo zajmowały się sprawą przebudowy ustroju szkolnego w kierunku przystosowania go do potrzeb społeczeństwa polskiego, zorganizowanego w ramach własnego państwa.

Wynikiem tych dążeń i prac, prowadzonych w Ministerstwie W. R. i O. P., były ogłaszane co pewien czas projekty zmiany ustroju szkolnictwa (Grabskiego 1924 r., Dobruckiego 1927 r., Jędrzejewicza 1932 r.). Nie brak było i projektów, pochodzących od osób prywatnych i od organizacji, interesujących się zagadnieniami szkolnymi i oświatowymi.

Wreszcie sprawa dojrzała do jej ostatecznego załatwienia. Dnia 11 marca 1932 r. po paromiesięcznej debacie Sejm uchwalił ustawę o ustroju szkolnictwa.

Twórcy nowej ustawy szkolnej stanęli na stanowisku, że ustrój szkolny winien być odpowiednikiem potrzeb danego społeczeństwa. Zasady nowego ustroju wydedukowane zostały z ogólnych założeń politycznych, społecznych, gospodarczych, kładzionych u podstawy przebudowującej się struktury naszego społeczeństwa. Nie zapomniano również o kardynalnym warunku, że szkoła ma być czynnikiem, oddziałującym na naturę dziecka, że wobec tego w swej wewnętrznej strukturze — w programach i metodach — liczyć się musi z wymaganiami psychiki dziecka, nawiązywać do jego naturalnego rozwoju.

Studjowanie ustawy ustrojowej należałoby rozbić na dwie części: 1) Studjowanie myśli przewodniej, 2) studjowanie szczegółów.

Zacznijmy od kwestji pierwszej.

VI. Proszę uważnie przeczytać pełny tekst ustawy, wynotowując sobie kolejno tytuły poszczególnych rozdziałów; w ten sposób proszę zdać sobie sprawę z konstrukcji całości ustawy.

VII. Na podstawie ustawy o ustroju szkolnictwa proszę odpowiedzieć na następujące kwestje:

1. Jaki główny cel i jakie cele podrzędne wychowania wysuwa ustawa ustrojowa? **Na piśmie.**
2. Jak reguluje ustawa dwie zasadnicze tendencje: rozwijanie indywidualności i uspołecznianie jednostki? **Na piśmie.**
3. W czym się przejawia demokratyzm ustawy ustrojowej? **Na piśmie.**
4. W jaki sposób ustawa ustrojowa pragnie zorganizować tworzenie się elity w społeczeństwie? **Na piśmie.**
5. Stosunek ustawy do zagadnienia mniejszości narodowych i wyznaniowych.
6. Zadania szkolnictwa powszechnego.
7. Zadania szkół i kursów dokształcających.
8. Zadania szkoły średniej ogólnokształcącej: gimnazjum i liceum.
9. Zadania niższej szkoły zawodowej.
10. Zadania szkoły zawodowej stopnia gimnazjalnego.
11. Zadania szkoły zawodowej stopnia licealnego.
12. Proszę wymienić słabe strony ustawy z punktu widzenia realizowania przez nią zasady jednolitości ustroju szkolnictwa w zakresie szkolnictwa powszechnego i kształcenia nauczycieli. **Na piśmie.**

Przy dawaniu odpowiedzi proszę posługiwać się terminami i zwrotami, zaczerpniętymi z ustawy.

Po zdaniu sobie sprawy z myśli zasadniczych, zawartych w ustawie, można przejść do zagadnień bardziej szczegółowych, które są niewątpliwie ważne i charakterystyczne dla nowego ustroju szkolnego w Polsce, nie mają jednak takiego znaczenia, jak kwestje omówione wyżej.

VIII. Proszę narysować schemat ustroju szkolnictwa w/g ustawy ustrojowej, uwzględniając wiek dzieci i młodzieży, rozpoczynającej oraz kończącej normalnie dany rodzaj szkoły, czas trwania nauki i stosunek wzajemny poszczególnych rodzajów szkół. Należy unikać przerysowywania gotowych schematów. **Na piśmie.**

- IX. Na podstawie rozdziału VI tytuł B i C ustawy proszę zdać sobie sprawę z tego, w jaki sposób odbywać się będzie obecnie kształcenie nauczycieli szkół średnich ogólnokształcących.
- X. Proszę narysować schemat kształcenia nauczycieli szkół powszechnych według przepisów dotychczasowych (zacząć od szkoły powszechnej, poprzez seminarjum, gimnazjum, W. K. N., Instytut, Pedagogjum), oraz schemat kształcenia nauczycieli szkół powszechnych według ustawy ustrojowej. Wysokość prostokątów w schemacie winna odpowiadać ilości lat studjum w danej szkole, przez którą kandydat na nauczyciela przechodził dotąd lub będzie przechodził w przyszłości. **Na piśmie.**
- XI. Proszę zdać sobie sprawę z następujących kwestyj:
1. W jakich wypadkach obowiązek szkolny może być odroczone?
 2. Jakie są uprawnienia ministra W. R. i O. P. w zakresie obowiązku szkolnego?
 3. Co to są szczeble programów, a co to stopnie organizacyjne?
 4. Jak będą realizowane poszczególne szczeble w szkołach różnych stopni?
 5. W jakich wypadkach młodzież będzie zwalniana od obowiązku doksztalcenia?
 6. Jaki jest wiek i jakie kwalifikacje młodzieży, wstępującej do szkół zawodowych niższych, stopnia gimnazjalnego i licealnego?

ZAGADNIENIE V. Nowe programy szkoły powszechnej, jako próba realizacji szkoły twórczej (szkoły pracy) na ziemiach polskich.

- XII. Proszę wynotować te postanowienia Statutu szkoły powszechnej, które są najjaskrawszym wyrazem postulatów nowoczesnej pedagogiki.
- XIII. Proszę podać, w jaki sposób w programie arytmetyki z geometrią oraz w programie zajęć praktycznych dla szkoły powszechnej zostały zrealizowane postulaty nowej pedagogiki. **Na piśmie.**

- XIV. Na czym polega zasadnicza trudność w organizowaniu pracy w szkołach I i II stopnia? **Na piśmie** ¹⁾.
- XV. Proszę wymienić trudności, na jakie napotyka realizacja statutu i programów szkolnych w istniejących obecnie warunkach życia i pracy dziecka i nauczyciela.

¹⁾ Na ostatnie zlecenie odpowiadają osoby, pracujące w szkołach I i II stopnia.

PRZYDZIAŁ IV.

Klasa szkolna, jako teren oddziaływania wychowawczego.

Omawiając w zeszycie III ewolucję szkoły, jako instytucji, na której terenie odbywa się planowa praca wychowawcza, poznaliśmy czynniki, oddziałujące na rozwój szkoły, jako też przesłanki, które uwzględnione zostały przy reformie szkolnictwa polskiego.

Posuwając się dalej w analizie szkoły, zajmiemy się zagadnieniem klasy, jako zespołu wychowywanej młodzieży, i zagadnieniem nauczyciela.

Lektura obowiązkowa:

1. M. Ziemnowicz: Problemy wychowania współczesnego.
2. B. Nawroczyński: Zasady nauczania.
3. W. Dawid: O duszy nauczycielstwa.
4. M. Kreutz: Rozwój psychiczny młodzieży.
5. Ustawa o stosunkach służbowych nauczycieli (t. zw. pragmatyka).
6. Statut Publicznych Szkół Powszechnych Siedmioletnich.

Lektura nadobowiązkowa:

1. Nawroczyński: Uczeń i klasa.
2. Rowid: Psychologja pedagogiczna.
3. Dobrowolski: Nauczyciel.
4. Dzierzbicka: O uzdolnieniach zawodowych nauczyciela-wychowawcy.

ZAGADNIENIE I. Klasa, jako grupa społeczna.

- I. Na podstawie książek: Nawroczyńskiego — Zasady nauczania (rozdział VIII, ustęp 2), Ziemnowicza (rozdział VII) i Kreutza proszę odpowiedzieć na pytanie: Jakie czynniki psychologiczne i socjologiczne zespalają i tworzą klasę, jako przedmiot oddziaływania wychowawczego? **Na piśmie.**
- II. Jakie objawy życia i ducha spotykamy w klasie (wymienić przejawy życia zbiorowego, ustosunkowanie się do osób i zjawisk i t. p.)?
- III. Na podstawie własnych spostrzeżeń, zdobytych w pracy szkolnej, proszę dać odpowiedź na następujące pytanie: Jakie wpływy oddziałują na życie klasy (osoby, grupy osób i inne czynniki dalsze i bliższe szkoły). **Na piśmie.**
- IV. Na podstawie Statutu Publicznych Szkół Powszechnych Siedmioletnich, książki Nawroczyńskiego (rozdział VIII ustęp 2) i Ziemnowicza (rozdział VII) proszę odpowiedzieć na pytanie: Jaką rolę w wychowaniu winna spełniać i spełnia klasa, jako grupa społeczna? **Na piśmie.**

ZAGADNIENIE II. Nauczyciel.

W wyniku rozważań zagadnienia poprzedniego doszliśmy do stwierdzenia, że grupa społeczna klasy szkolnej, jako całość, jest istotnym i ważnym czynnikiem, oddziałującym wychowawczo na poszczególnych uczniów, członków grupy. Obecnie stwierdzić musimy, że nauczyciel w klasie ma do spełnienia wybitną rolę, jako jej świadomy i odpowiedzialny organizator, kierownik, czy przywódca.

Dlatego zagadnieniu nauczyciela poświęcić musimy sporo miejsca, tem więcej, że w konsekwencji rozwoju ewolucyjnego szkoły rola nauczyciela również uległa zasadniczej zmianie: współczesny nauczyciel przestał być tylko ślepym wykonawcą narzuconego mu programu pracy, przeciwnie: w sprawach kształcenia młodzieży pragnie mieć głos decydujący, jako członek społeczeństwa i jako fachowiec.

Jest rzeczą bezsporną, że wysoki i rozległy ideał moralny nauczyciela jest w zawodzie naszym rzeczą niezbędną. Nie może ulegać zdaje się wątpliwości i to, że im wyższy ideał dana grupa społeczna (klasa społeczna, ogół pracowników w jakimś zawodzie) reprezentuje i w realizacji tego ideału im bardziej się do niego zbliży, tem donioślejsze zadanie spełnia ona w całokształcie życia zbiorowego, tem wyższa jest jej pozycja społeczna.

W ciągu ostatnich paru wieków ideał nauczyciela uległ znacznemu przeobrażeniu; dokonał się ogromny postęp w zakresie tego, czego od nauczyciela wymaga społeczeństwo.

Niewysoka była funkcja społeczna i niezbyt górne były ideały, które realizował nauczyciel szkółki parafjalnej XVII, a nawet XVIII wieku. Nie mówimy tu o nauczycielu duchownym, któremu przyświecały ideały religijne, ale mamy na myśli nauczyciela świeckiego, a raczej półświeckiego, owego klechę, czy „bakalarza“, owego sługę księżego, którego położenie społeczne, niższe od położenia organisty, zbliżało go do parobka.

To, ku czemu dążyła Komisja Edukacji Naukowej, co było śmiałem, choć odległym marzeniem wielu pedagogów zachodnich, przeistaczać się zaczęło w rzeczywistość dopiero w drugiej połowie wieku XIX i w pierwszej ćwierci wieku XX. Proces ten odbywał się powoli, związany był genetycznie z ogólnokulturalnymi ruchami społecznymi i wspierany wysiłkiem wybitnych jednostek.

Wielką zaporą było to, że ogół nauczycielstwa często pozostawał obojętny, a bałamucony przez czynniki, którym emancypacja nauczyciela była nie na rękę, zachowywał się opornie nawet w stosunku do poczyną swych przodowników.

Dzisiejsza sytuacja społeczna i świadomość zawodowa nauczyciela daleko odbiega od tego, co było dawniej. Nowoczesny nauczyciel przestaje być tylko przedmiotem polityki szkolnej, a coraz bardziej staje się jej podmiotem. Coraz większy jest wpływ, jaki wywiera nauczyciel na kształtowanie się rzeczywistości szkolnej, już nietylko jako wykonawca cudzych pomysłów i zarządzeń, ale jako jednostka, wnosząca do życia szkolnego swego społeczeństwa własne rozumienie i własną ocenę.

Czynna postawa nauczycielstwa, będąca wyrazem dokonywanej się emancypacji zawodu nauczycielskiego, przejawia

się bądź w pracy jednostek (realizacja programów: indywidualne pomysły metodyczne, swobodne dobieranie materiału nauczania, swoboda w doborze metod oddziaływania wychowawczego i t. p. na terenie klasy), bądź w pracy zbiorowej, wykonywanej w ramach organizacji nauczycielskiej (prace Wydziałów Pedagogicznych Z. N. P., Kongresy Pedagogiczne, organizowane przez Z. N. P., opinjowanie programów, stawianie postulatów w sprawach wychowawczych, praca badawcza, podejmowana z inicjatywy organizacji nauczycielskich i przez nie subwencjonowana, organizowanie i utrzymywanie prasy pedagogicznej). Działalność ta ma wielkie znaczenie dla rozwoju myśli pedagogicznej, oddziałuje na kierunek polityki szkolnej, wpływa na kształtowanie się pozycji socjalnej nauczyciela i na jego stosunki prawno-służbowe.

Aktywność nauczycielstwa zaznaczyła się — i coraz bardziej się zaznacza — również w zakresie jego wyrobienia ideowego, kształcenia ogólnego i zawodowego, przydatności fizycznej do pracy szkolnej i ogólnooświatowej i, wreszcie, w oddziaływaniu na tworzenie warunków pracy nauczyciela (budynki szkolne, uposażenie, ubezpieczenia, przepisy prawno-służbowe).

Bardzo poważną rolę w procesie rozwoju samowiedzy zawodowej i w formowaniu się ideałów nauczycielskich odegrały zawodowe związki nauczycielskie¹⁾.

Zdajemy sobie sprawę, jak bardzo troski życia codziennego zacieśniają krąg zainteresowań człowieka, odwracają go od zagadnień ogólniejszych, bardziej skomplikowanych. Wiemy, jak bardzo jednostka jest wobec tego zjawiska bezsilna, jak łatwo ciążeniu temu ulega i rezygnuje z wyższych aspiracji i dążeń odleglejszych, trudniejszych do zrealizowania. Wiemy również, jak trudno jest człowiekowi pojedynczemu, pozbawionemu możliwości skonfrontowania swych myśli, swych pragnień, swych czynów z myślami, pragnieniami i czynami innych jednostek, pozostających w tej samej, co on, sytuacji, ocenić słuszność zajmowanego przez się stanowiska, jak podatnym i bezradnym jest człowiek w tych razach wobec każdego sprzeciwu ze strony środowiska.

¹⁾ W Polsce geneza organizacji nauczycielskich wiąże się z ruchami wolnościowymi, niepodległościowymi i ogólnokulturalnymi w ostatnich latach wieku XIX i początku wieku XX.

Zupełnie inaczej jest, gdy jednostka czuje się częścią wielkiej zbiorowości, gdy jej myśli, pragnienia i czyny zbiegają się z myślami, pragnieniami i czynami jednostek innych.

Bolesne doświadczenia, wiekowe upośledzenie nauczycielstwa — zwłaszcza nauczycielstwa szkół powszechnych, dawniej ludowych — wyrobiły u ogółu nauczycielstwa przekonanie, że walka jednostki z przeciwnościami losu, przedewszystkiem zaś z zorganizowanymi siłami konserwatyzmu kulturalnego, o należne szkole i nauczycielowi miejsce w hierarchji społecznej nie ma żadnych szans powodzenia, że tylko przez związanie się w potężną organizację zawodową możnaby wypracować daleko sięgającą myśl przewodnią i nadać tej myśli realną siłę twórczą.

Taką właśnie jest rola samoistnych organizacji zawodowych nauczycielstwa, taka jest rola Związku Nauczycielstwa Polskiego. W kształtowaniu moralnego ideału nauczyciela i w jego realizacji, nauczycielstwo, skupione w organizacjach zawodowych, dokonało ogromnej pracy. Organizacja zawodowa bowiem, bardziej niż jakikolwiek inny czynnik, naprzykład urzędowy, ma warunki ku temu, by stać na straży tych ideałów, by je rozwijać i do nowych warunków przystosowywać, by podtrzymywać jednostki słabsze i by przeciwdziałać okolicznościom, które odwracają jednostkę od zagadnień ogólnych, czyniąc z niej zwykłego „zjadacza chleba”.

Na tem tle zrozumiała staje się troska organizacji zawodowej o warunki pracy nauczyciela, o jego uposażenie, o jego uprawnienia, zwłaszcza o te uprawnienia, które dają rękojmię pewnej niezależności nauczyciela w jego pracy od czynników, usiłujących narzucić mu przemocą swój własny pogląd na sprawy wychowawcze, niezgodny z podstawowymi założeniami, na jakich praca wychowawcza ma się opierać.

Dążąc do zmniejszenia ilości „stróżów sumienia nauczycielskiego”, organizacja zawodowa stara się o podniesienie samodzielności i czujności tego sumienia, stara się o podniesienie jego wrażliwości i ugruntowanie pewnych przekonań, które stałyby się kryterjami w postępowaniu każdej jednostki, w jej życiu osobistym, obywatelskim i w jej pracy zawodowej. Tem się tłumaczy zainteresowanie organizacji zawodowej kwestjami różnych dziedzin życia, które, jako całość, tworzą ramy, w których nauczycielstwo pracuje.

Dzieje zawodu nauczycielskiego są wypadkową działających i ścierających się wzajemnie sił społecznych, politycznych i kulturalnych, wśród których świadome dążenie zorganizowanego nauczycielstwa odgrywa coraz większą rolę.

W rozważaniu zatem zagadnienia nauczyciela w szkole wyłonić możemy trzy grupy czynników, które wpłynęły na kształtowanie się jego sytuacji i krystalizowanie zadań w dobie obecnej:

1) *t r a d y c j a* — poglądy, nawyki, sposoby myślenia, pozostałe z okresu ubiegłego,

2) *p o t r z e b y* tworzącego się nowego życia społecznego (państwowego), którego wyrazicielami są różne ugrupowania społeczne i ich organy,

3) *s a m o w i e d z a g r u p o w a* — zawodowa, samego nauczyciela, jako wynik procesu jego emancypacji, dzięki której ma on dziś możliwość brania czynnego udziału w badaniu i praktycznem rozwiązywaniu problemu nauczycielskiego, bardziej niż kiedykolwiek w dziejach.

Zrozumienie ważności roli nauczyciela jest dziś powszechne, zainteresowanie problemem nauczycielskim ogólne.

Państwo współczesne, dążąc do podporządkowania sobie wychowania młodzieży, interesuje się specjalnie osobą nauczyciela, który w tej pracy ma specjalną misję do spełnienia.

W wyniku tych zainteresowań państwo współczesne za pośrednictwem administracji szkolnej (ministerstwa, kuratorów, inspektoratów szkolnych) dąży:

1) do przygotowywania (wychowywania) i powoływania na stanowiska nauczycielskie ludzi, posiadających odpowiednie kwalifikacje moralne, umysłowe i fizyczne,

2) do takiego zorganizowania pracy szkolnej, by nauczyciel miał zabezpieczoną możliwość wykonywania swego zawodu, zgodnie z intencjami, których wyrazicielami są organa, kierujące w imieniu państwa sprawami wychowania publicznego.

Realizacja tych dążeń nie jest sprawą łatwą ani prostą. Bogata literatura naukowa i publicystyczna, rozbudowane ustawodawstwo szkolne, a specjalnie nauczycielskie, liczne wreszcie formy kształcenia i dokształcania nauczycieli — oto przejawy troski o zapewnienie szkole dobrego nauczyciela i związanie go z państwową grupą społeczną.

- V. Na podstawie książki Nawroczyńskiego (rozdz. VII ustęp II) proszę podać, jakiej ewolucji uległ pogląd na rolę nauczyciela w ostatnich dwu dziesięcioleciach. **Na piśmie.**
- VI. Na podstawie książki Dawida (O duszy nauczycielstwa) i Nawroczyńskiego (Zasady nauczania rozdział VII) proszę wynotować właściwości psychiczne, jakie powinien posiadać człowiek, który chce dobrze czuć się w zawodzie nauczycielskim. Odpowiedzi na to zagadnienie proszę nadać następującą formę: Dobrze w zawodzie nauczycielskim czuje się człowiek, który 1..... 2..... i t. d. **Na piśmie.**
- VII. Proszę zastanowić się nad swojemi właściwościami i zdać sobie sprawę, które z nich pomagają w wykonywaniu zawodu nauczycielskiego, a które są źródłem napotykaných trudności.
- VIII. Na podstawie własnych spostrzeżeń proszę podać postulaty, jakie stawia społeczeństwo współczesnemu nauczycielowi w odniesieniu do jego pracy zawodowej szkolnej i pozaszkolnej. **Na piśmie.**
- IX. Na podstawie przepisów pragmatyki nauczycielskiej, ustawy ustrojowej i Statutu szkoły powszechnej proszę wynotować, jakie cele stawia przed nauczycielem Państwo Polskie, co mu poleca czynić, a czego wyraźnie zabrania. (**Na piśmie** w postaci wypracowania p. t.: „Ideal moralny nauczyciela na podstawie ustawy o stosunkach służbowych nauczyciela, ustawy o ustroju szkolnictwa oraz statutu szkoły powszechnej” — 2 strony arkusza kancelaryjnego).
- X. Proszę wyszukać w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa W. R. i O. P. wzór świadectwa lekarskiego o fizycznej przydatności do zawodu nauczycielskiego, proszę uważnie odczytać jego tekst i zdać sobie sprawę, dlaczego te, a nie inne wymagania stawiane są kandydatowi do zawodu nauczycielskiego. Wyjaśnienia do poszczególnych punktów świadectwa proszę porównać z poczynionemi przez siebie obserwacjami nad warunkami pracy zawodowej.
- XI. Na podstawie pragmatyki proszę zdać sobie sprawę z przepisów, których zadaniem jest ułatwić nauczycielowi wykonywanie obowiązków, chronić go przed niepowołanemi

z punktu widzenia interesów państwa wpływami, wesprzeć w nim wolę wytrawnia na raz obranej drodze postępowania. M. in. proszę dać odpowiedź na nast. pytania:

1. Jakie kwalifikacje powinna mieć osoba, ubiegająca się o stanowisko nauczycielskie;
 2. kto jest nauczycielem tymczasowym, a kto stałym (jakie są warunki ustalenia);
 3. kiedy, kto i kogo ma prawo przenosić z urzędu, a kogo, kiedy i kto ma prawo przenosić na własną prośbę;
 4. w jakich okolicznościach i kto ma prawo rozwiązać stosunek służbowy z nauczycielem stałym (tymczasowym);
 5. komu przysługuje i w jakich warunkach przejście w stan pozasłużbowy;
 6. kto ocenia pracę nauczyciela, co bierze pod uwagę, jakie środki prawne przysługują nauczycielowi przeciwko ujemnej ocenie;
 7. co ustawa mówi o zajęciach ubocznych, przynoszących korzyści materialne;
 8. w jakich warunkach ustawa ogranicza swobodę brania udziału w życiu publicznem przez nauczyciela, z jakich względów to czyni;
 9. jakie rodzaje urlopów przewiduje ustawa, kto ma prawo tych urlopów udzielać.
- XII. Proszę wynotować z pragmatyki następujące kwestje:
1. W jakich wypadkach, kto i z jakimi skutkami może zawiesić nauczyciela w pełnieniu obowiązków;
 2. jakie środki prawne i w jakim terminie przysługują nauczycielowi przeciwko zawieszeniu go w pełnieniu obowiązków służbowych;
 3. jakie rodzaje kar przewiduje pragmatyka nauczycielska;
 4. jakie środki prawne służą nauczycielowi przeciwko orzeczeniom komisji dyscyplinarnych;
 5. jak zorganizować obronę w wypadku postawienia w stan oskarżenia przed komisją dyscyplinarną.
- XIII. Na podstawie informacji, uzyskanych od kolegów, jak również na podstawie informacji, zaczerpniętych z prasy nauczycielskiej, proszę:

1. Wskazać wypadki, kiedy zawodowa organizacja nauczycielska występowała przeciwko pewnym urządzeniom, zwyczajom lub zarządzeniom, obniżającym wagę stanu nauczycielskiego, uzależniającym nauczyciela od czynników, niepowołanych do kierowania pracą nauczyciela, lub demoralizującym jednostki słabsze;
2. odpowiedzieć na pytanie: jaką rolę spełnia zawodowa organizacja nauczycielska w zapobieganiu konfliktom z przepisami prawa i w organizowaniu obrony w wypadku, gdy konflikt nastąpił?

PRZYDZIAŁ V.

Osobowość i pogląd na świat.

Lektura obowiązkowa:

1. B. Nawroczyński: Zasady nauczania.
2. S. Hessen: Podstawy pedagogiki.

Lektura nadobowiązkowa:

1. Kerschensteiner: Charakter, jego pojęcie i wychowanie.
2. Mac Cunn: Kształcenie charakteru.
3. Szuman: Osobowość i charakter człowieka z punktu widzenia biologji. Chowanna r. 1934, zeszyt I.
4. Rowid: Teorja osobowości w Chowannie Trentowskiego w świetle współczesnej pedagogiki. Chowanna r. 1934, zeszyt I.
5. Jaźwierski: O wartość człowieka. Ognisko Nauczycielskie, r. 1934. Nr. 7 i 8.
6. Jaźwierski: Pogląd na świat a osobowość. Ognisko Nauczycielskie, r. 1934. Nr. 9 i 10.

Omawiając w przydziałach I i II osobno właściwości fizyczne i psychiczne człowieka, wyodrębniliśmy tem samem jakby jego elementy składowe. W rzeczywistości jest jednak zupełnie inaczej: właściwości fizyczne i duchowe występują nierozdzielnie, są od siebie uzależnione, tworzą całość, zwaną **osobowością**.

Człowiekiem — jako całością — zajmiemy się w V i VI przydziałach. Zaznaczamy na wstępie, że zagadnienie osobowości jest centralnem zagadnieniem współczesnej pedagogiki.

ZAGADNIENIE I. Pojęcie osobowości.

- I. Na podstawie książki Nawroczyńskiego (rozdz. IV ustęp 3 i 4) proszę odpowiedzieć: jak pojmuje autor znaczenie wyrazu osobowość? Na piśmie.

ZAGADNIENIE II. Cechy osobowości.

Zestawimy z kolei najważniejsze cechy osobowości, co pozwoli nam zorjentować się lepiej w całokształcie zagadnienia.

Osobowość jest strukturą psychologiczną, to znaczy stanowi zwartą jednolitą całość, pomimo bardzo licznych czynników, zarówno wrodzonych, jak i nabytych, jakie się na nią składają. Kręgosłupem całej tej złożonej, a zarazem jednolitej budowy, jest najwyższy ideał życiowy, wyznaczający kierunek działania i organizujący w swej służbie wszystkie inne czynniki osobowości.

W ścisłym związku z taką budową pozostają dalsze cechy osobowości.

Działalność osobowości wyznaczona jest przez założone zgóry cele, tkwiące daleko w przyszłości, na skutek czego ginie postępowanie przypadkowe, doraźne, niepowiązane, ustępując miejsca wierności stałej linii życiowej, widocznej w całym zachowaniu się człowieka, pozbawionej nagłych wyskoków nieprzewidzianych, lub depresyj; z jednego czynu wynika następny, tworząc jednolite pasmo. Cechą więc osobowości jest: celowość, stałość, regularność, ciągłość postępowania (działania).

Uregulowany wzajemny stosunek czynników, składających się na osobowość, nie oznacza również jakiegoś trwania w tych samych formach, nie jest upartym dążeniem do spokoju i do utrzymania stanu posiadania, przeciwnie — jedną z najistotniejszych cech osobowości jest dynamizm, nieustanne dążenie do zmiany, do coraz doskonalszej formy, ustawicznie parcie naprzód, w przyszłość, rozwój, postęp. Wszelkie trwanie, spokój są zaprzeczeniem osobowości. Osobowość — to nigdy nie kończąca się praca nad urzeczywistnianiem naczelnego ideału i poszczególnych celów, wybiegających daleko w przyszłość.

Dalszą cechą osobowości jest wysoka wartość moralna postępowania, wypływająca z określonych, zawsze reali-

zowanych, wzniosłych ideałów moralnych, wyznaczających stosunek do innych ludzi i grup społecznych.

W dążeniu do doskonałości, w realizowaniu celów i zadań, przekraczających daleko doraźne i jednostkowe egoistyczne widoki, osobowość posiada swoisty styl w swym działaniu, na wszystkim wyciska swoje oryginalne, niepowtarzalne piętno własnej indywidualności. Indywidualność, swoisty, niepowtarzalny wyraz, stanowi zatem dalszą zasadniczą cechę osobowości. Osobowość uświadamia sobie swoją odrębność i stara się uchronić od przeistoczenia w szablonowy typ.

Odrębność osobowości jest wynikiem nie tylko wrodzonej indywidualności, jaką każdy człowiek posiada, a która u wielu w znacznym stopniu zaciera się później na skutek oddziaływania wspólnych wartości kulturalnych i podobnych wpływów środowiska, ale pochodzi ona przede wszystkim od tych czynników, które warunkują całokształt osobowości i stanowią jej podstawowe cechy, a są niemi: samokształcenie, praca nad sobą samym, uświadomienie, wolność, aktywność, twórczość. Jesteśmy sobą wtedy, gdy nie ulegamy chwilowym zachciankom własnych czynników wrodzonych, gdy nie naśladujemy biernie, bezmyślnie innych, ani nie przyjmujemy bezkrytycznie wpływów zewnętrznych. Tylko zawsze aktywna i krytyczna postawa może zapewnić odrębność osobowości. Wzbogacenie treści osobowości może odbywać się na dwóch drogach: przez swoiste asymilowanie wartości kulturalnych i przez własną twórczość; w obu wypadkach pozostajemy sobą i zachowujemy postawę aktywną.

Z dalszych cech wymienić należy wysokie poczucie własnej godności i wielkoduszość. Osobowicią nie jest ten, kto ulega innym, idzie na kompromis kosztem swej godności osobistej, ani ten, kto płaszczy się wobec przełożonych i silniejszych; nie jest nim uciekający przed trudami życia mnich asceta, poniżający się rzekomo dla „wyższych celów“. W pojęciu osobowości tkwi pewna szlachetna bojowość wobec życia, dostojeństwo twardej woli, odpowiedzialność za podjęte zadania. Z zakresu osobowości wyłączyć należy wszelką ograniczoność, pedanterję, bezduszny formalizm, małostkowość i t. p.

Wreszcie cechą osobowości jest określony, własną pracą

zbudowany pogląd na świat, czyli wyraźny stosunek do rzeczywistości przyrodniczej, kultury, ludzi i grup społecznych, m. inn. do własnego państwa. Bliższą analizą tej cechy zajmiemy się dalej, tu należy podkreślić jeszcze dążenie do szerokiej wiedzy, dalekie horyzonty umysłowe i wszechstronność zainteresowań, jako dalsze właściwości pełnego człowieka czyli osobowości.

- II. Na podstawie książki Hessena (rozdział II ustęp 3) proszę podać wymienione przez autora cechy osobowości i zestawić je z omówionymi powyżej cechami. **Na piśmie.**
- III. Po dokładnem zapoznaniu się z wyżej wymienionymi cechami osobowości, proszę uszeregować je kolejno według stopnia ważności i uzasadnić — ze swego punktu widzenia, — dlaczego pewne z nich są ważniejsze. **Na piśmie.**

ZAGADNIENIE III. Indywidualność, charakter, osobowość.

- IV. Na podstawie książki Nawroczyńskiego (rozdz. IV ustęp 3 i 4) proszę odpowiedzieć na pytania:
1. Jak pojmuje autor znaczenie wyrazów: indywidualność, charakter, osobowość? **Na piśmie.**
 2. Jakie czynniki składają się na charakter człowieka? **Na piśmie.**

ZAGADNIENIE IV. Czynniki, kształtujące osobowość.

Osobowość jest wynikiem długiego i złożonego procesu. Zajmiemy się obecnie temi czynnikami, które działają w tworzeniu się osobowości człowieka. Należą do nich czynniki: a) wewnętrzne (wrodzone) i b) zewnętrzne (otoczenie — środowisko).

a) Do pierwszej grupy zaliczamy: temperament, czyli dziedziczne usposobienie do reakcyj uczuciowych w pewnym tempie i w pewnej indywidualnej formie; dyspozycje potencjalne, wrodzone zdolności, np. inteligencja, pamięć; wrodzone popędy, dążności, i wynikające z nich zainteresowania.

Czynniki wrodzone są ściśle związane z sobą i tworzą konstytucję psychofizyczną, która u każdego człowieka jest

różna, a zatem, nosi charakter struktury indywidualnej.

Konstytucja, czyli wrodzona natura człowieka, posiada dwie zasadnicze ważne właściwości: dynamiczność i plastyczność.

Przez dynamiczność rozumiemy tendencję do rozwoju od wewnątrz, rozrostu ilościowego i jakościowego. Plastyczność jest to zdolność poddawania się wpływowi świata zewnętrznego, środowiska, jest to podatność do zmian, przekształceń pod działaniem tych czynników.

Na tych dwóch cechach pierwotnej natury człowieka opiera się całe wychowanie. Gdybyśmy nie posiadali tych właściwości, byłibyśmy istotami bardzo upośledzonymi, zachowującymi na całe życie stan z okresu urodzenia. Same zdolności rozwoju od wewnątrz bez przyjmowania wpływów środowiskowych — jak to w wysokim stopniu widzimy u zwierząt — uczyniłyby nas znowu niewolnikami czynników wrodzonych. Proces wychowania byłby niemożliwy, zaciężyłoby nad nami fatum przyrodnicze.

Wyżej wymienione czynniki wrodzone (dynamiczność i plastyczność) nie są istotne dla osobowości, bo w mniejszym lub większym stopniu posiada je każdy człowiek, a zatem i ktoś, kto osobowością nie jest, ale są to czynniki konieczne, ponieważ dopiero na ich podłożu możliwe jest jakiekolwiek wychowanie. Tak np. dziecko upośledzone, pozbawione z natury inteligencji, pamięci, trudno wogóle wychowywać, a osobowością nigdy nie zostanie.

b) Do drugiej grupy czynników zaliczamy: wpływ otaczającej przyrody (klimat, położenie geograficzne, ukształtowanie ziemi i rodzaj gleby, rośliny, zwierzęta, pokarmy), wpływy ludzkie (rodzice, krewni, inni ludzie, grupy społeczne, kultura w całym swym bogactwie, wiedza, umiejętności, zajęcia i t. d.). Wszystkie te czynniki działają na pierwotną naturę człowieka, ażeby w rezultacie: 1) dopomagać tendencji wewnętrznego rozwoju, 2) przekształcać wrodzone właściwości w kierunku pożądanym dla otoczenia, 3) hamować cechy niepożądane, 4) na podłożu wrodzonych wytwarzać nowe właściwości.

Te cztery zasadnicze funkcje czynników środowiskowych wyznaczają zarazem główne kierunki wychowania. Wychowa-

nie polega na współpracy środowiska z pierwotną naturą (konstytucją). Natura daje ze swej strony: pęd rozwojowy, kierunek i zakres możliwości rozwojowych. Środowisko wzmacnia lub hamuje pęd rozwojowy, wzmacnia lub zmienia kierunek i wypełnia w mniejszym lub większym stopniu zakres możliwości rozwojowych.

W ostatecznym wyniku działania środowisko: aktualizuje czynniki wrodzone, wyzwala popędy, a z niemi zainteresowania i skłonności, koryguje pierwotną naturę w miarę swych potrzeb, przystosowuje osobnika do życia w określonych warunkach przyrodniczych, społecznych i kulturalnych, wytwarza na podłożu wrodzonych właściwości przyzwyczajenia, nawyki, umiejętności, sprawności, podsuwa wiedzę, daje nowe podniety uczuciowe i intelektualne.

Jak widzieliśmy wyżej, środowisko gra rolę regulatora czynników wrodzonych; ponieważ niewszystkie te wrodzone czynniki i nie w równym stopniu są pożądane, dokonywa wśród nich pewnego rodzaju selekcji.

W dotychczasowych rozważaniach stwierdziliśmy w ten sposób, że:

a) na kształtowanie się osobowości wpływ wywierają zarówno właściwości wrodzone, jak i otoczenie (środowisko);

b) otoczenie (środowisko) wywiera wpływ na kształtowanie się osobowości przez oddziaływanie w czterech wymienionych wyżej kierunkach na właściwości wrodzone.

Na tem jednak zagadnienie czynników, kształtujących osobowość nie wyczerpuje się. Dla całości obrazu dać musimy odpowiedzi na następujące pytania:

1) Czy oddziaływanie otoczenia (środowiska) jest przypadkowe, nieobliczalne?

2) Czy istnieją poza otoczeniem (środowiskiem) czynniki, regulujące wpływ (działanie) właściwości wrodzonych na kształtowanie się osobowości?

Odpowiadając na pierwsze pytanie, powiemy, że w zespole elementów, z których składa się otoczenie (środowisko), istnieją elementy, usiłujące nadać kierunek oddziaływaniom własnych i oddziaływaniom innych elementów składowych otoczenia (środowiska). Temi elementami kierującymi, porządkującymi będą

rodzice, nauczyciele i inne instytucje, np. szkoła, powołana do spełniania bezpośrednio lub pośrednio funkcji wychowania.

Nie koniec na tem. Poza wymienionymi zewnętrznymi (środowiskowymi) czynnikami, porządkującymi wpływ otoczenia na właściwości wrodzone jednostki, istnieje jeszcze jeden doniosły czynnik — autonomiczny — jest nim czynna postawa jednostki wobec samej siebie.

Już w okresie dojrzewania, a jeszcze silniej w latach 15—20, rozpoczyna jednostka pracę nad sobą i przybiera wobec świata zewnętrznego postawę czynną¹⁾. Kieruje nią wtedy świadomość tego, czem sama jest, a czem być powinna według wypracowanego i wymarzonego wzoru własnej doskonałości; kieruje nią wola stałego, określonego przez posiadane wyższe cele i ideały, postępowania i dążenia do ciągłej doskonałości; kieruje nią wreszcie rozum, zdrowy sąd, dający właściwą ocenę siebie i otoczenia, wytyczający — według obranych dobrowolnie ideałów — drogę postępowania na dalszą metę. Czynniki te decydują o ustosunkowaniu się jednostki do idących ku niej wpływom otoczenia (środowiska): jedne z nich, te mianowicie, które uzna za pożyteczne, ona przyjmuje, asymiluje jako swoją własność, inne odrzuca, jako bezwartościowe, regulując w ten sposób, czy normując, świadomy wpływ otoczenia na siebie.

Ostateczna odpowiedź na pytanie pierwsze będzie brzmiała:

Oddziaływanie otoczenia (środowiska) na jednostkę nie jest przypadkowe ze względu na to, że:

1-o istnieją w tem otoczeniu elementy, nadające jego oddziaływaniom (wpływowi) celowość i planowość, podyktowaną względami na poglądy i potrzeby danej grupy społecznej;

2-o jednostka sama dzięki swym właściwościom, o których wyżej była mowa, reguluje idące ku niej wpływy otoczenia.

Mając sformułowaną odpowiedź na pytanie 1-sze, łatwo będzie dać odpowiedź na pytanie 2-gie.

W stosunku do swych właściwości wrodzonych jednostka może przyjąć postawę czynną, może świadomie dążyć do rozwi-

¹⁾ W pierwszym dzieciństwie (do lat 7) i w znacznej mierze w drugim (do lat 11—12) człowiek zajmuje wobec siebie i otoczenia postawę bierną.

nięcia jednych z nich, a do zahamowania rozwoju lub zmiany jego kierunku, w odniesieniu do innych właściwości wrodzonych (lub nawet nabytych we wcześniejszych okresach rozwoju).

Czynna postawa jednostki wobec siebie ujawniać się zaczyna — podobnie, jak czynna postawa wobec otoczenia (środowiska) — w okresie dojrzewania. Czynna postawa jednostki wobec otoczenia i wobec siebie, ów t. zw. czynnik autonomiczny, jest właściwością, która rozwija się pod wpływem otoczenia na podłożu innych właściwości wrodzonych. Rola czynnika tego jest doniosła. Gdyby w procesie kształtowania się człowieka brała udział tylko natura i środowisko, byłibyśmy tworem czynników od nas niezależnych, podlegalibyśmy z jednej strony konieczności wewnętrznej, odziedziczonej, a z drugiej strony konieczności zewnętrznej, narzuconej nam przez otoczenie (środowisko).

Wielu ludzi istotnie jest zdanych na igraszkę swych popędów i tego, co zewnętrzne otoczenie przynosi, ale o tych ludziach powiedzieć nie możemy, że są osobowościami: przy wyłączenie biernej postawie jednostki osobowość nigdy nie powstaje. Osobowość bowiem to synteza natury i otoczenia (środowiska), dokonana pod kierunkiem autonomicznych sił człowieka. Osobowość to zarazem synteza przeszłości (odziedziczonej po poprzednich pokoleniach), teraźniejszości (bieżącego życia w danym środowisku) i przyszłości (zadań i ideałów, rzutujących daleko przed obecne formy życia własnego i powszechnego). Jednostki bierne, czynnika autonomicznego pozbawione, warunkom tym odpowiedzieć nie są w stanie.

ZAGADNIENIE V. Osobowość a pogląd na świat.

Poglądem na świat nazywać będziemy — w najogólniejszym znaczeniu — zespół sądów, wyrażających stosunek jednostki do wartości faktów i rzeczy, spotykanych w doświadczeniu. Zespół ten stanowi mniej lub więcej jednolitą całość i jest wyrazem osobowości. Takie określenie wymaga szczegółowszego rozwinięcia.

Należy przedewszystkiem odróżnić pogląd na świat od bezpośredniego przeżywania świata. Przykładem bezpośredniego

przeżywania otaczającego nas świata może być np. wżycie się w widziany krajobraz; wówczas w treści naszych przeżyć wystąpią zespoły wrażeń wzrokowych, słuchowych, ruchowych, dotykowych i t. d.; tym zespołom towarzyszy zwykle reakcja uczuciowa (podziw, nuda). Nietrudno zauważyć, że w ten sposób człowiek może przeżyć tylko mały wycinek, niewielki obraz rzeczywistości przyrodniczej, gdyż ona cała, w swym ogromie, jest bezpośrednio nieuchwytna, może być tylko conajwyżej wyobrażona na wzór owego dostępnego nam wycinka.

Gdy wybiegamy myślą poza dostępny dla naszych zmysłów krąg rzeczywistości, ujmowanej zmysłowo, wówczas opierać się możemy wyłącznie na naszych pojęciach, którym często nie towarzyszą elementy zmysłowe, będące główną treścią bezpośrednich przeżyć. Pojęcia stanowią jakby pryzmat, pośredniczący w ujęciu świata zewnętrznego, jakby alfabet pomocniczy, przez który staramy się zrozumieć to, co w swym ogromie i oddaleniu jest niedostępne dla naszych zmysłów. Nie jest to zatem wierny obraz, ani kopja świata, ale system pojęć, które mają za zadanie nietyle wierne przedstawienie rzeczywistości, ile wyjaśnienie jej sensu i istoty, a także wyrażenie oceny.

Należy bliżej określić również pojęcie świata. W zakres treści tego pojęcia włączamy:

1. wszelką rzeczywistość przyrodniczą (wszechświat), jak: ziemia (glob ziemski) z tem wszystkiem, co na niej się znajduje, żywym i martwym, wszelkie systemy innych światów, oraz
2. cały świat wartości, jak: kultura, nauka, sztuka, moralność, religja, prawo, państwo, gospodarstwo, technika.

Tak rozumiany świat, mimo całego bogactwa różnorodnych składników, stanowi pewną całość. Z drugiej strony i człowiek ujmuje go mniej lub więcej jednolitym systemem pojęć. Osobowość nie tylko przez intelekt zaznacza swój stosunek do świata, ale wyraża się w tym stosunku cała. Dlatego właśnie podkreślamy w osobowości cechę jednolitości poglądu na świat.

Powiedzieliśmy wyżej, że pogląd na świat nie jest obrazem czy kopją świata, ale ma wyjaśniać świat, a nawet wyrażać jego ocenę. Pogląd na świat posiada charakter aktywny, jest pewnym wyrazem woli człowieka: nie tylko chce poznawać, jaki jest

świat, ale chce go przetwarzać w pewnym kierunku. W tem tkwi zasadnicza różnica między naukowem, bezinteresownem ujęciem świata, a poglądem na świat.

Dawniej wierzono w możliwość czystej, autonomicznej, bezinteresownej nauki, jako wiedzy obiektywnej, i dużo sobie obiecywano z tego tytułu; dziś coraz częściej milkną głosy wiary w obiektywną wiedzę, a coraz częściej odzywają się zwolennicy określonego poglądu na świat, czyli poznania, połączonego z przekonaniem, wiarą, żywym stosunkiem osobowości poznającego do świata.

Skoro pogład na świat jest żywym stosunkiem, formą wyrażenia się osobowości człowieka, to nieodłączną jego cechą musi być swoistość, indywidualność: ile osobowości — tyle poglądów na świat. Nie można się poglądu na świat nauczyć, przyjąć od kogoś w gotowej postaci, trzeba go samemu wytworzyć, wypracować; jako dzieło całej osobowości, musi on nosić w sobie jej znamię: swoistą odrębność.

Niezwykle ważne jest zagadnienie stałości poglądu na świat: czy jest on określony, zakończony, sztywny, niezmienny, czy też płynny, zmienny, elastyczny?

Odpowiedź na to pytanie wydaje się jasna: skoro pogład na świat to nic innego, jak wyraz żywego stosunku osobowości do świata, a istotą osobowości jest nieustanny ruch, dążenie do doskonałości, to tem samem i pogład na świat musi być dynamiczny i podążać za ogólnem doskonaleniem. Tak też jest w istocie. Pogład na świat — w naszym rozumieniu — musi być filozofją człowieka: nieustannem, nigdy nie zaspakajaniem pytaniem „dlaczego?” i nieustannem dążeniem do coraz pełniejszych, doskonalszych odpowiedzi, nieustanną problematyką (stawianiem i rozwiązywaniem problemów). Zawsze otwarty, nastawiony na nieskończone nowe możliwości, to nie gotowy porachunek ze światem i błogi spokój, ale ustawiczny niepokój, wieczne dążenie do prawdy, nigdy niewyczerpalny wielki problem: „ja i świat”, to wyraz wiecznie bijącego źródła: zwątpienia i zdziwienia, źródła ludzkiej myśli, filozofji.

Dopiero, kiedy wyschnie to źródło, kiedy miejsce zdziwienia,

zwątpienia, wewnętrznego niepokoju, zajmie spokój, lenistwo ducha ludzkiego, wtedy żywy pogład na świat przeistacza się w martwą doktrynę, której nieodłącznymi cechami są: niezmiennność, zamkniętość — a więc ograniczoność — tendencyjność, wyłączność, połączona często z nietolerancją, napastliwością, dążenie do ideokracji, czyli panowania wyłącznego jedyne systemu pojęć.

Doktryna przestaje być wyrazem osobowości, może być wyznawana, czyli może stać się własnością wielu ludzi, masy. Jest to zjawisko pospolite w dzisiejszym świecie polityczno-społecznym: w Rosji, we Włoszech i Niemczech święcą triumfy doktryny stale mniej więcej określone — komunizm, faszyzm, hitleryzm. Narzucanie „światopoglądu”, sztuczna agitacja, propaganda, przymus wewnętrzny i moralny, namiętne zwalczanie innego „nieprawowierne” stanowiska, prześladowanie ludzi inaczej myślących — wszystko to — znane w przeszłości — dzieje się i w naszych czasach. Pogład na świat, zwyrodniały w narzucane doktryny, choćby najwznioślejsze, staje się narzędziem walki, przedmiotem kupczenia, targów, jest całkowitem zaprzeczeniem swojej istoty.

Rozwój poglądu na świat rozpoczyna się właściwie u człowieka z okresu dojrzewania. W pierwszym oraz drugim dzieciństwie (szczególniej w drugim) można mówić tylko o pewnych przygotowaniach do tego procesu, który całkowicie należy do okresu dojrzewania i do czasu pełnej dojrzałości.

W pierwszym okresie świat w duszy dziecka stanowi jedność z niem samem: wszystko, co je otacza, traktuje ono jako część siebie lub swoją własność; tę cechę nazywamy egocentryzmem; brak tu zupełnie uświadomienia swej odrębności osobniczej, wszystko się zlewa w całość, wszystko żyje, nawet przedmioty martwe (animizm), i jest zrobione przez jakąś istotę żywą (artyficyjalizm); brak podziału na żywe i martwe istoty oraz uświadomienia kategorii przyczynowości.

W drugim okresie dziecko poznaje świat obiektywny, przyrodniczy, jest nim żywo zainteresowane, ale nie uświadamia sobie całkowicie swojej odrębności w stosunku do świata; skłonne jest raczej traktować siebie, jako część tej przyrody; powstaje w ten sposób w jego umyśle jedność, której ośrodkiem

jest przyroda, gdy tymczasem w okresie pierwszym ośrodkiem jedności było samo dziecko.

Dopiero w okresie dojrzewania następuje całkowite rozgraniczenie własnego „ja” od świata zewnętrznego, rozdwojenie czyli d u a l i z m. Rezultatem uświadomienia tej odrębności jest konieczność wytworzenia sobie stosunku do świata przyrody i świata wartości. Nadchodzi wówczas naturalna faza filozofowania, problematyki o największym natężeniu w latach 16—19. Pytania: czy jest Bóg i jaka Jego rola wobec świata? czym jest świat? po co istnieje? jaki jest sens ludzkiego życia? i t. p. nurtują nieustannie młodzież obu płci. Jednocześnie rozwija się idealizm i ten staje się — obok filozofowania — drugim najważniejszym czynnikiem wytworzenia poglądu na świat.

Problematyka wieku dojrzewania u większości osobników później maleje, lub niemal zanika w wirze szarych zajęć zawodowych; tylko w umysłach żywych, w tworzących się osobowościach, rozwija się nieustannie w pełny, dynamiczny pogląd na świat.

PRZYDZIAŁ VI.

Wychowanie osobowości.

Lektura obowiązkowa:

1. S. Hessen: Podstawy pedagogiki.
2. W. Dybowski: Podstawy fizjologiczne wychowania.
3. M. Ziemnowicz: Problemy wychowania współczesnego.
4. Programy nauki w publicznych szkołach powszechnych (III, II lub I stopnia).
5. Statut Publicznych Szkół Powszechnych Siedmioletnich.
6. Ustawa o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932 roku.

Lektura nadobowiązkowa:

1. Nawroczyński: Swoboda i przymus w wychowaniu.
2. Mac Cunn: Kształcenie charakteru.
3. Foerster: Szkoła i charakter.
4. Hessen: O pojęciu i celu wychowania moralnego. Ruch Pedagogiczny, rok 1934/5 nr. 3.
5. Czerwiński: O nowy ideał wychowawczy.
6. Sośnicki: Podstawy wychowania państwowego.
7. Mysłakowski: Pedagogika ogólna. Encyklopedia Wychowania t. I, zeszyt 11, 12, 13.
8. P. Dąbrowski: Wychowanie w różnych okresach rozwoju. Encyklopedia Wychowania t. I, zeszyt 13.
9. Bielawski: Wychowanie religijne. Encyklopedia Wychowania t. I, zeszyt 14.
10. Suchodolski: Wychowanie moralno-społeczne. Encyklopedia Wychowania t. I, zeszyt 14, 15.
11. Pohoska: Wychowanie obywatelsko-państwowe. Encyklopedia Wychowania t. I, zeszyt 15.

Z poprzednich przydziałów wiemy, że proces planowego wychowania polega na oddziaływaniu czynników zewnętrznych na dziecko, a więc na jego właściwości, celem wywołania w niem pewnych zmian, koniecznych ze względu na czekające je w przyszłości warunki egzystencji i zadania życiowe.

W ten sposób wychowanie leży na pograniczu dwóch światów: świata faktów biologicznych, psychologicznych i socjologicznych oraz świata zadań i ideałów.

Każdy wychowawca musi stawać na twardym gruncie faktów, czyli rzeczywistości, jaką przedstawia w danym okresie rozwoju struktura psychofizyczna wychowanek i środowisko, w jakim ten wychowanek wzrasta. Ale w momencie, kiedy wychowawca stawia sobie pytania: w jakim kierunku mam wychowywać? wznosi się on ponad fakty istniejące i sięga wyżej do świata zadań i ideałów, do świata wartości kulturalnych: moralności, prawa, religii, sztuki i nauki.

Przydział VI rozpadnie się na dwie zasadnicze części: w części pierwszej zapoznamy się z poszczególnymi zagadnieniami, dotyczącymi wychowania osobowości; w części drugiej omówimy okresy rozwoju osobowości.

Przydział VI będzie przerabiany na kursie wakacyjnym, dlatego i sposób realizowania materiału, w nim zawartego, będzie nieco inny, niż dotąd. Oprócz pracy samodzielnej, mającej za zadanie dostarczenie odpowiedzi na zlecenia, zostanie wprowadzony wykład, mający na celu dostarczenie odpowiedniego materiału, oraz dyskusja nad wysuniętymi przez program zagadnieniami.

Trzy wyżej wymienione sposoby pracy pozwolą dokładnie poznać i zrozumieć zagadnienie wychowania osobowości.

Przejdziemy obecnie do omówienia pierwszej części zagadnień:

ZAGADNIENIE I. Cel wychowania.

- I. Na podstawie ustawy, statutu i programu proszę podać, jakie cele wychowania stawia nauczycielowi państwo polskie. Na piśmie.

ZAGADNIENIE II. Wychowanie moralno-społeczne.

- II. 1. Istota wychowania moralno-społecznego. Wykład.
2. Na podstawie książki Hessena (rozdział II i V) proszę odpowiedzieć: a) Jakie jest — zdaniem autora — zadanie wychowania moralnego? b) Co rozumie Hessen przez właściwą wolność? Na piśmie.
3. Na podstawie materiału, dostarczonego przez wykład, oraz zdobytego samodzielnie przy pomocy lektury Hessena, proszę podać, jakie są zapatrywania na istotę wychowania moralno-społecznego? Dyskusja.
4. a) Środki wychowania moralno-społecznego. Wykład.
b) Na podstawie książki Hessena (rozdział V) proszę odpowiedzieć na pytanie: Jaką rolę do spełnienia ma autorytet w wychowaniu? Na piśmie.
5. Przedyskutować w gronie kolegów lub na specjalnym zebraniu kursu jedno z aktualnych zagadnień moralno-społecznych np.: „Czy praca jest dobrodziejstwem, czy przekleństwem ludzkości?” lub inne. Dyskusja.
6. Na podstawie programu proszę odpowiedzieć na pytanie: Jakimi środkami wychowania moralno-społecznego rozporządza nasz wychowawca. Na piśmie.

Z powyższem zagadnieniem wiąże się sprawa wychowania obywatelsko-państwowego, poruszonego w przydziale III.

ZAGADNIENIE III. Wychowanie naukowe.

- III. 1. Zadanie wychowania naukowego. Wykład.
2. Zadanie wychowania naukowego na terenie szkoły powszechnej. Wykład.
3. Na podstawie programu proszę odpowiedzieć na pytanie: w jakim stopniu program szkoły powszechnej umożliwia realizację wychowania naukowego według wymagań nowoczesnej pedagogiki? Na piśmie.

ZAGADNIENIE IV. Wychowanie estetyczne.

- IV. 1. Zadanie wychowania estetycznego. Wykład.
2. Na podstawie programu proszę odpowiedzieć, jakimi środkami w dziedzinie wychowania estetycznego rozporządza dzisiejsza szkoła. Na piśmie.

ZAGADNIENIE V. Wychowanie fizyczne.

- V. 1. Zadanie wychowania fizycznego. Wykład.
 2. Proszę wyliczyć formy wychowania fizycznego, wymienione w programie szkoły powszechnej. Na piśmie.

Na tem część pierwszą kończymy. Przejdziemy obecnie do części drugiej: do omówienia okresów rozwoju osobowości.

ZAGADNIENIE VI. Zabawa, jako czynnik wychowania osobowości.

- VI. Na podstawie książki Hessena (rozdział III) proszę odpowiedzieć na pytania:
 1. Jakie jest podstawowe zadanie wychowania przedszkolnego? Na piśmie.
 2. Jak powinna być zorganizowana zabawa, aby kształtować osobowość dziecka? Na piśmie. (Odpowiedzi na to pytanie proszę nadać następującą formę: aby zabawa kształtowała osobowość dziecka, powinna: 1., 2. i t. d.).

ZAGADNIENIE VII. Praca szkolna a wychowanie osobowości.

- VII. Na podstawie książki Hessena (rozdział III i IV) proszę:
 1. Wskazać podobieństwa, oraz różnice zabawy i pracy szkolnej. Na piśmie.
 2. Jakim warunkom powinna odpowiadać lekcja, wychowująca osobowość ucznia? Na piśmie.

ZAGADNIENIE VIII. Oświata pozaszkolna a wychowanie osobowości.

- V. Na podstawie książki Hessena (rozdział VII, str. 213) proszę odpowiedzieć na pytania:
 1. Jakie formy oświaty pozaszkolnej wyróżnia autor? Na piśmie.
 2. Jakim zmianom uległ pogląd na oświatę pozaszkolną w ciągu ostatnich lat?
 3. Jakie są różnice między neutralnym a partyjnym ruchem oświatowym? Na piśmie.

4. Kiedy oświata pozaszkolna jest czynnikiem, kształcącym osobowość? Na piśmie.

Rozważania nad rozwojem osobowości dobiegają końca. Obecnie możemy stwierdzić, że rozwój osobowości przechodzi przez trzy zasadnicze fazy:

1. W pierwszym dzieciństwie o jej rozwoju decyduje pęd do samorzutnej zabawy.

2. W drugim dzieciństwie, w okresie wstępowania do szkoły, dokonuje się dalszy ciąg tego procesu pod wpływem zewnętrznych czynników kształcących.

3. W wieku młodzieńczym następuje nieomal pełnia rozwoju, kiedy to chęć uczenia się występuje w formie pędu do samokształcenia w formie walki o własny światopogląd.

Do tych trzech zasadniczych okresów rozwoju osobowości ograniczyliśmy się w rozważaniach naszych.

PRZYDZIAŁ VII.

Organizacja pracy wychowawczej na terenie szkoły powszechnej.

Lektura obowiązkowa:

1. S. Hessen: Podstawy pedagogiki.
2. Ustawa o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932 r.
3. Statut Publicznych Szkół Powszechnych Siedmioletnich.
4. Program nauki w publicznych szkołach powszechnych III, II lub I stopnia.

Lektura nadobowiązkowa:

1. Jeleńska: Sztuka wychowania.
2. Mirski: Współdziałanie młodzieży w pracy wychowawczej szkoły.
3. Ferrière: Samorząd uczniowski.
4. Przanowski, Szczawińska, Wójcik: Samorząd w szkole powszechnej.
5. Zieleńczyk: Samorząd uczniowski w Polsce. Oświata i wychowanie, r. 1932.
6. Dąbrowski: Spółdzielnie uczniowskie.
7. Baden-Powell: Wskazówki dla skautmistrzów.

ZAGADNIENIE I. Program pracy wychowawczej.

- I. Proszę wyjaśnić program pracy wychowawczej, zawarty w Statucie. Na piśmie.
- II. Na podstawie ustawy ustrojowej i Statutu proszę wyliczyć rodzaje wychowania, w nich zawarte. Na piśmie.

ZAGADNIENIE II. Planowanie pracy wychowawczej.

Zanim przystąpimy do planowania pracy wychowawczej, po zaznajomieniu się z programem pracy wychowawczej, musimy poznać: 1) dzieci, które mamy wychowywać; 2) środowisko, z jakiego dzieci, pochodzą; 3) materiał nauczania, przeznaczony dla naszej klasy.

Nie potrzeba chyba dowodzić, że bez znajomości klasy nie możemy nawet myśleć o planowaniu pracy wychowawczej. Przecież musimy najpierw wiedzieć, jakich właściwości brak naszym wychowankom, jakie niepożądane już posiadają, aby móc budować plany.

Wiemy, że środowisko może albo nam w pracy wychowawczej pomóc, albo nam ją utrudnić. Musimy więc poznać wpływy środowiska, działające na dziecko, aby wspierać pożądane, a osłabiać niepożądane.

Materiał nauczania zawiera w sobie wartości wychowujące; musimy je poznać, aby wiedzieć, na jakie możemy w naszej pracy liczyć, o jakie znów musimy starać się sami.

Dobrze jest również uświadomić sobie obowiązki, jakie na dziecku spoczywają i jakie czekają na nie po ukończeniu szkoły powszechnej.

Możemy je podzielić na cztery grupy: 1) obowiązki dziecka wobec samego siebie, 2) obowiązki wobec rodziny, 3) obowiązki wobec współkolegów, 4) obowiązki wobec szerszego społeczeństwa, państwa, a nawet ludzkości.

Dopiero wtedy, gdy już znamy dziecko, środowisko, materiał nauczania oraz jasno zdajemy sobie sprawę z obowiązków obecnych i przyszłych dziecka, możemy przystąpić do budowy samego planu wychowawczego.

Mamy z jednej strony ideał: cel, do którego w wychowaniu mamy dążyć, z drugiej — rzeczywistość: wychowanka takim, jakim on jest w chwili rozpoczęcia pracy wychowawczej nad nim. Rozbieżność między ideałem a rzeczywistością pozwoli nam nakreślić plan naszego oddziaływania wychowawczego. Dla każdej szkoły będzie on inny, dlatego też nie można mieć jakiegoś jednego planu dla wszystkich szkół polskich, lecz każda szkoła musi go sama wypracować.

ZAGADNIENIE III. Organizacja pracy wychowawczej.

- III. Co mówi Statut o organizacji wychowania? **Na piśmie.**
- IV. Jakie obowiązki wychowawcze spoczywają na: 1) kierowniku, 2) wychowawcach klasowych, 3) radzie pedagogicznej? **Na piśmie.**
- V. Na jakie trudności napotyka planowanie pracy wychowawczej w szkole powszechnej w okresie wysokiego obciążenia nauczyciela dziećmi? **Na piśmie.**

ZAGADNIENIE IV. Realizowanie pracy wychowawczej.

- VI. Proszę wyliczyć środki wychowania, podane przez Statut. **Na piśmie.**

Omówimy tylko niektóre z nich.

A. Osobowość nauczyciela.

Osobowość nauczyciela - wychowawcy omówiliśmy już w przydziale IV. Tutaj chcemy tylko podkreślić konieczność ciągłego doskonalenia się wewnętrznego człowieka, który ma doskonalić innych. „Jego sposób postępowania, jego upodobania, zasady same przez się przyciągają albo odpychają młodzież. Przyciągając albo odpychając, każą się naśladować lub odrzucać z niechęcią. Wychowawca wychowuje więc przez własną osobowość”. (P. Dąbrowski, Enc. Wych. str. 790).

B. Nauczanie.

- VII. Proszę wykazać wartość wychowawczą wybranego przez siebie jednego z przedmiotów nauczania. **Na piśmie.**

C. Organizacje uczniowskie.

Zanim przystąpimy do omówienia poszczególnych organizacji, zastanowimy się nad tem, czy organizacje wpływają z potrzeb dziecka, czy też są całkowicie narzucone dziecku przez starszych. To w dużej mierze zgóry przesądzi sprawę skuteczności oddziaływania wychowawczego poprzez organizacje: o ile są one wynikiem potrzeb dziecka, możemy być pewni dodatnich wyników pracy; o ile zaś są całkowicie narzucone, rezultaty pracy mogą być wątpliwe.

Psychologowie stwierdzili, że impuls zrzeszenia się występuje u dzieci wcześniej: pomiędzy trzecim a siódmym rokiem życia dziecko szuka często towarzysza zabaw. Nie jest to jednak prawdziwe zrzeszenie się, gdyż niema w niem żadnej współpracy; z chwilą przerwania zabawy grupka rozpada się, jest więc nietrwała, chwilowa.

Z biegiem lat potrzeba zrzeszenia się coraz bardziej przejawia się u dzieci — nadal we wspólnych zabawach. Koło 8 roku życia występuje podział ról w zabawie, zjawiają się przywódcy zabaw; widać więc w nowych grupach zaczątki organizacji. Grupy te nadal są chwilowe — po ukończeniu zabawy rozpada się. Cechy aspołeczne (np. drwiny, dąsy) występują w nich bardzo często, częściej może, niż społeczne (np. przymierza, ugody), co powoduje, że grupka rozpada się szybko, nie raz w trakcie samej zabawy.

Dopiero wśród band dzieci od dziesięciu do piętnastu lat życia wyraźnie występują pewne cechy, które można uważać za społeczne: przystosowanie się do grupy (wyłączność w stosunku do innych grup); grupa ma swoje hasło, zwyczaje; członków przyjmuje po poddaniu ich pewnym próbom; grupa poddaje się pewnym przepisom przywódcy, co świadczy o tem, że banda osiągnęła pewien stopień trwałości oraz t. zw. świadomość zbiorową.

Należenie do bandy daje dziecku dużo korzyści: uczy się ono współpracować, poddawać przepisom, opanowywać się, zdobywać się nawet na heroizm (często woli cierpieć, niż wydać członka grupy). Ponieważ banda wyznacza sobie pewne cele do spełnienia, dziecko uczy się pokonywać trudności, samodzielnie zmierzać do wyznaczonego celu.

W łonie samej grupy istnieje znów współzawodnictwo: kto co potrafi? Każdy stara się pokazać, co umie; dziecko, nie wiedząc nic o tem, wykazuje swoje możliwości i potęguje je.

Obok wymienionych korzyści banda, rozwijająca się w tajemnicy, przedstawia poważne niebezpieczeństwo: energia jej może się wyładowywać w kierunku, niepożądanym przez wychowawców, co jest tem większem niebezpieczeństwem, gdy do bandy należą dzieci, pozbawione opieki domowej, (zwłaszcza ze środowiska bezrobotnych). A przecież w obecnych warunkach życia przeważnie takie dzieci, mające mało opieki domowej, pozo-

stające przeważnie poza domem, zrzeszają się. To też bandy często stają się plagą społeczną.

W szkole znów dzieci z takich band, mające swe własne cele, przeciwstawiają się pracy wychowawczej nauczyciela. Nie-wyzyskanie samorządnej potrzeby zrzeszenia się dzieci w pracy wychowawczej pozbawia nauczyciela poważnego środka wychowawczego i utrudnia mu pracę wychowawczą, gdyż pozostawia pole działaniu niepożądanych wpływów. Aby temu zapobiec, należy popierać samorządne zrzeszenie się dzieci i wyzyskiwać je dla celów wychowawczych. Czyni to obecnie szkoła poprzez organizacje uczniowskie, mogące doprowadzić do pomyślnych wyników pracy wychowawczej, gdyż odpowiadają one naturalnym potrzebom dzieci.

Do najczęściej spotykanych na terenie szkoły powszechnej organizacyj należą: 1) samorząd, 2) spółdzielnia, 3) harcerstwo, 4) L. O. P. P., 5) L. M. i K. 6) Czerwony Krzyż. Możemy je podzielić na dwie grupy w zależności od tego, czy samorządnie wyłaniają się z życia klasy lub szkoły, czy są podsuwane młodzieży przez starsze społeczeństwo dla celów wychowawczych.

VIII. Które organizacje szkolne można zaliczyć do grupy pierwszej, a które do drugiej? **Na piśmie.**

IX. Na podstawie książki Hessena (rozdział V) proszę podać:

1. Jakie jest zadanie samorządu szkolnego? **Na piśmie.**
2. Jaki jest zakres jego działania? **Na piśmie.**

X. Na podstawie książki Dąbrowskiego proszę podać cele spółdzielni oraz wykazać podobieństwa i różnice między niemi a celami samorządu. (Pytanie nadobowiązkowe).

XI. Na podstawie książki Hessena (rozdział V) i Statutu proszę podać, w jakiej formie winien przejawiać się udział nauczycieli w organizacjach uczniowskich. **Na piśmie.**

XII. Na jakie trudności w wykonywaniu pracy wychowawczej napotyka obecnie nauczyciel w szkole powszechnej. **Na piśmie** w formie wyczerpującego, a bardzo zwięzłego wypracowania, któreby wskazywało na umiejętność wnikliwego obserwowania, rejestrowania i analizowania faktów oraz na umiejętność planowego, rzeczowego, zwięzłego, samodzielnego i poprawnego pod względem językowym wypowiadania myśli.

PRZYDZIAŁ VIII.

Organizacja pracy dydaktycznej na terenie szkoły powszechnej.

Lektura obowiązkowa:

1. B. Nawroczyński: Zasady nauczania.
2. M. Ziemnowicz: Problemy wychowania współczesnego.
3. Statut Publicznych Szkół Powszechnych Siedmioletnich.
4. Program nauki w publicznych szkołach powszechnych III, II lub I stopnia.

Lektura nadobowiązkowa:

1. Grzywak-Kaczyńska: Testy i normy dla użytku szkół powszechnych.
2. Buckingham: Praca badawcza na terenie szkoły.
3. Pieter: Nowe sposoby egzaminowania.
4. Librachowa i Studencki: Dziecko wsi polskiej.
5. Poznajmy warunki życia dziecka. Praca zbiorowa.
6. Zamierzenia dziecięce. Praca zbiorowa.
7. Zwolakiewicz: Przewodnik nauczyciela ludoznawcy.
8. Rybicki: Środowisko jako punkt wyjścia w nauczaniu przyrody i geografii w szkole powszechnej.
9. S. Okarmus: Planowanie pracy w szkole. „Praca szkolna” r. 1934/5, nr. 7.

Temat ten jest znany każdemu nauczycielowi. To też nie będziemy w nim omawiać wielu zagadnień, które są dla wszystkich jasne i zrozumiałe. Poruszymy tylko takie, które są postu-

latami nowoczesnej szkoły, wymagającej oparcia nauczania na znajomości psychiki dziecka.

ZAGADNIENIE I. Cele nauczania.

- I. Proszę porównać cele nauczania, wymienione w książce Nawroczyńskiego (rozdział I ustęp 2), z celami nauczania, zawartymi w Statucie. **Na piśmie.**

ZAGADNIENIE II. Zasady nauczania.

Teraz, gdy już wiemy, do czego w nauczaniu mamy zmierzać, musimy umieć znaleźć drogę, która nas do celu zawiedzie. Gdzie jej będziemy szukać? Odpowiedź jasna: w znajomości dziecka. Skoro dziecko ma być przedmiotem naszych oddziaływań dydaktycznych, musimy znaleźć drogę, którą do niego trafiła. Drogę tę, czyli sposób postępowania, dydaktyka nazywa **zasadami nauczania**. Omówimy kolejno najważniejsze z nich.

A. Zasada oparcia nauczania na zainteresowaniach dziecka.

- II. Na podstawie materiału, przerobionego w przydziale II-im, oraz na podstawie książki Nawroczyńskiego str. 159 (wydanie II), podać ewolucję zainteresowań dziecka w wieku szkolnym. **Na piśmie.**
- III. Proszę zanalizować tematy z programu języka polskiego dla wszystkich klas (wg. programu dla szkół III, II lub I stopnia) i odpowiedzieć oraz zwięźle uzasadnić, czy ewolucja tematów odpowiada rozwojowi zainteresowań. **Na piśmie.**
- IV. Na podstawie książki Nawroczyńskiego (rozdział V ustęp 2-gi) proszę odpowiedzieć, w jaki sposób autor chce oprzeć nauczanie na zainteresowaniach. **Na piśmie.**
- V. Na podstawie książki p. t.: „Zamierzenia dziecięce” proszę wykazać, w jaki sposób poszczególne tematy lekcyjne zostały oparte na zainteresowaniach dzieci. (Zlecenie **n a d o b o w i ą z k o w e**).

B. Zasada pogładowości.

- VI. Na podstawie książki Nawroczyńskiego (rozdz. VI) proszę odpowiedzieć na następujące pytania:
1. Co Nawroczyński rozumie przez zasadę pogładowości? **Na piśmie.**
 2. W jaki sposób uzasadnia jej niezbędność w nauczaniu? **Na piśmie.**
 3. Jakie podaje wskazówki, dotyczące jej realizowania? **Na piśmie.**
- VII. Proszę wynotować numery stron z książki programowej, gdzie program nauki w publ. szkołach powszechnych mówi o konieczności realizacji zasady pogładowości w nauczaniu arytmetyki. **Na piśmie.**

C. Zagadnienie syntezy w nauczaniu.

- VIII. Jakie argumenty, przemawiające za koniecznością syntezy w nauczaniu, podaje Nawroczyński (rozdział XII, ustęp I i II)? **Na piśmie.**
- Z dążenia do syntezy w nauczaniu wypływają dwie zasady dydaktyczne: zasada koncentracji i zasada korelacji.

a) Zasada koncentracji.

- IX. Na podstawie książki Nawroczyńskiego (rozdział XII) i Ziemiowicza (rozdział VIII) proszę podać:
- 1) Co należy rozumieć przez koncentrację w nauczaniu? **Na piśmie.**
 - 2) Jak realizują zagadnienie syntezy w nauczaniu wymienione przez Nawroczyńskiego systemy dydaktyczne (Zillera, Dewey'a, Decroly, nauczanie łączne, metoda projektów)? **Na piśmie.**

b) Zasada korelacji.

- X. Na podstawie książki Nawroczyńskiego (rozdz. XII) proszę podać, co rozumie autor przez korelację przedmiotów nauczania? **Na piśmie.**

XI. Na podstawie lektury nowych programów dla szkoły powszechnej proszę wypisać numery tych stron, gdzie program wprowadza koncentrację, i tych, gdzie występuje korelacja. **Na piśmie.**

Z trzech pierwszych powyżej wymienionych przez nas zasad nauczania wynikają jeszcze inne; są nimi: zasada samodzielności, twórczości, aktywności ucznia. Nie będziemy ich szczegółowo omawiać, zwracamy jedynie na nie uwagę.

D. Zasada stopniowania trudności.

Jasną jest dzisiaj rzeczą, że nie polega ona na usuwaniu trudności, co rozleniwia ucznia; polega ona właśnie na stawianiu ucznia wobec trudności, które musi sam rozwiązać. Trudności te muszą odpowiadać stopniowi rozwoju dziecka. Trudności zbyt wielkie zniechęcają do pracy, brak trudności rozleniwia. Znajomość dziecka pomoże nauczycielowi wyłaniać trudności, odpowiednie dla danego zespołu klasowego.

XII. Proszę przytoczyć z własnej praktyki dwa przykłady stopniowania trudności, oraz wykazać, na czym ono polegało. **Na piśmie.**

ZAGADNIENIE III. Planowanie pracy dydaktycznej.

Planowanie pracy jest dla nauczyciela naogół rzeczą trudną, tem trudniejszą, im bardziej „poomacku“ będzie je nauczyciel wykonywał — bez zdawania sobie sprawy z tego, na czym ją powinien oprzeć.

Rozkład materiału (czyli planowanie pracy dydaktycznej), dokonywany na początku roku szkolnego, winien uwzględniać przede wszystkim następujące czynniki: 1) środowisko, z jakiego uczeń pochodzi, 2) stopień rozwoju klasy, którą nauczyciel prowadzi, 3) liczebność klasy, 4) czas trwania nauki, 5) warunki pracy szkolnej (m. in. zasób pomocy naukowych).

1) Znajomość środowiska jest rzeczą niezbędną przy planowaniu pracy: nowy nasz program pracę w klasach niższych i w ostatniej opiera całkowicie na materiale, zaczerpniętym ze środowiska. To też trzeba środowisko najpierw znać, by móc

ułożyć roczny, choćby najbardziej ogólny, plan pracy. To samo wystąpi przy układaniu miesięcznego i tygodniowego planu pracy.

Nie możemy tutaj mówić o tem, w jaki sposób poznawać środowisko, bo to nie jest tematem niniejszego opracowania; przypominamy tylko o istnieniu kilku publikacji, które nauczycielowi w poznawaniu środowiska oddadzą usługi. Najbardziej do potrzeb nauczyciela przystosowanymi są: 1) H. Zwolakiewicz — Przewodnik nauczyciela ludoznawcy, 2) M. Rybicki — Środowisko jako punkt wyjścia w nauczaniu przyrody i geografii w szkole powszechnej, 3) Poznajmy warunki pracy dziecka. Praca zbiorowa, 4) Librachowa i Studencki — Dziecko wsi polskiej.

XIII. Proszę wykazać na dowolnym przedmiocie nauczania, w jakiej mierze nowe programy dla szkół powszechnych realizują hasło wiązania pracy wychowawczej i dydaktycznej z warunkami i potrzebami środowiska. **Na piśmie.**

2) Czynnikiem, który przy rozkładaniu materiału należy brać pod uwagę, jest — jak już zaznaczyliśmy — stopień rozwoju klasy. Inaczej będziemy planować pracę w klasie zaniedbanej lub mało rozwiniętej, inaczej w klasie bardziej zaawansowanej. Jest to ważne, zwłaszcza przy przerabianiu nowych części materiału nauczania: od stopnia rozwoju klasy będzie zależał sposób podejścia do nowego materiału oraz jego ilość.

3) Liczebność klasy ma duże znaczenie przy robieniu rozkładu materiału: im liczniejsza klasa — tem wolniejsze tempo pracy, tem więcej możliwości napotkania jednostek trudnych do prowadzenia (upośledzonych fizycznie, opóźnionych w rozwoju lub moralnie zaniedbanych).

4) Ważną rolę odgrywa czas trwania nauki, który może być skrócony przez nieprzewidziane zdarzenia, np. epidemja. Nauczyciel powinien obliczyć dokładnie ilość lekcji szkolnych, które przypadają na jego przedmioty w każdej klasie, pomijając święta i odliczając pewną ilość godzin na nieprzewidziane wydarzenia. Z tej ogólnej ilości wydziela pewną część na utrwalanie materiału, pozostałą zaś przeznacza na wprowadzenie nowego materiału.

Nowy program zwraca baczną uwagę na utrwalanie mate-

rjału przez wprowadzenie „wyników nauczania“ dla każdej klasy z każdego przedmiotu. A wyników nauczania bez solidnego utrwalania nikt nie osiągnie.

5) Wreszcie muszą być uprzednio znane warunki pracy szkolnej, a więc pomieszczenie, sprzęty — ich ilość i jakość, zasób pomocy naukowych, stopień zamożności dzieci i stopień uświadomienia rodziców w kwestjach pracy szkolnej dziecka. Czynniki te podobnie jak i poprzednie stanowią granice zamierzeń nauczyciela w zakresie planu dydaktycznego na dany okres.

XIV. Na podstawie książki Nawroczyńskiego (rozdział VII ustęp

3) proszę zdać sprawę z tego, co autor mówi o roli i organizowaniu powtórzeń. **Na piśmie.**

Przy rozkładaniu nowego materiału trzeba wyróżnić w programie rzeczy istotne i drugorzędne; pomogą w tem nauczycielowi wskazówki, dołączone do programów poszczególnych przedmiotów. Dla wprowadzenia i utrwalenia wiadomości podstawowych musi być przeznaczony dłuższy przeciąg czasu, gdyż bez ich dobrego opanowania dalsze nauczanie jest niemożliwe.

Omówione przez nas czynniki musi nauczyciel koniecznie wziąć pod uwagę, gdy na początku roku planuje pracę. Nie trzeba jednak tego planu kreślić zbyt szczegółowo, gdyż niewiadomo, jak będzie z pracą w ciągu roku. Zresztą zbyt szczegółowy plan ma tę jeszcze ujemną stronę, że nauczyciel może chcieć go się trzymać bez odchyień, przez co może nie uwzględniać życia klasy, szkoły, czy społeczeństwa. Przecież nigdy nie możemy przewidzieć na początku roku, co się stanie w ciągu roku.

Szczegóły umieszczamy w planie miesięcznym i tygodniowym. Miesięczny wydziela już pewne szczegółowe części materiału, podkreślając czas przeznaczony na powtórzenie i czas na wprowadzenie nowego materiału.

Tygodniowy plan rozkłada materiał na poszczególne dni i godziny lekcyjne. Tutaj znów należy uwzględnić następujące czynniki:

1) Nauczyciel powinien wyczerpać ilość lekcji, przeznaczoną na dany przedmiot przez program; nie wolno mu zwiększać ilości godzin przedmiotu, które lubi, a zmniejszać tego, którego nie lubi (niebezpieczeństwo to wyraźnie występuje w klasie I-ej i II-ej).

2) Przy układaniu godzin lekcyjnych podczas jednego dnia należy liczyć się ze zmęczeniem uczniów: zagadnienia trudniejsze dawać na drugą i trzecią godzinę lekcyjną, łatwiejsze — na późniejsze godziny. W ciągu tygodnia zmęczenie uczniów przypada na środę i czwartek, to też tego dnia powinien być przewidziany materiał łatwiejszy.

3) W czasie rozkładania materiału na tydzień nauczyciel powinien przewidzieć materiał, przeznaczony na pracę domową, aby uniknąć przemęczenia ucznia. To też zadawanie winno być skuteczniejsze po porozumieniu się z sobą nauczycieli, uczących w danej klasie.

4) W klasach młodszych wylaniamy tematy, dokoła których grupujemy materiał nauczania. Tematy miesięczne są formułowane ogólnikowo, tygodniowe — szczegółowo.

XV. Co o formułowaniu tematów mówi Okarmus w swoim artykule? (Z l e c e n i e n a d o b o w i ą z k o w e).

XVI. Na jakich zasadach oparł (a) Pan (i) swój roczny, miesięczny i tygodniowy rozkład materiału?

ZAGADNIENIE IV. Środki pomocnicze w realizowaniu zasad nauczania.

XVII. Na podstawie Programu i Statutu proszę wyliczyć najczęściej spotykane w szkole powszechnej pomoce szkolne z zaznaczeniem strony, na której zostały podane. **Na piśmie.**

XVIII. Jakim postulatem psychologicznym i opartym na nich dydaktycznym winna odpowiadać wycieczka? **Na piśmie.**

XIX. Jaka rolę w nauczaniu wyznacza podręcznikowi Program i Statut szkoły powszechnej? **Na piśmie.**

Nie wystarczy podręcznik znać i dać go uczniowi: trzeba ucznia nauczyć korzystać z książki, aby odniósł z niej prawdziwą korzyść. Dlatego też, zanim uczniowie dostaną podręcznik do domu, winien nauczyciel przeprowadzić odpowiednie ćwiczenie w klasie — omówić sposoby korzystania z książki i śledzić, jak uczniowie pracują sami. Dopiero potem uczeń pracuje z podręcznikiem w ręku w domu, a nauczyciel w dalszym ciągu śledzi stosowane przezeń metody pracy, korygując i naprowadzając w miarę potrzeby. W ten sposób nauczyciel nauczy ucznia

korzystać z książki, dając mu tem samem podwaliny pod późniejsze samokształcenie.

- XX. 1. Na podstawie programu zajęć praktycznych proszę odpowiedzieć, jaki sposób zdobywania pomocy szkolnych podaje program? **Na piśmie.**
2. Proszę podać zwięźle własne sposoby zdobywania pomocy szkolnych oraz przedstawić związane z tem trudności. **Na piśmie.**

ZAGADNIENIE V. Nowsze kierunki nauczania.

XXI. Na podstawie książek: Nawroczyńskiego (rozdział XII) i Ziemiowicza (rozdział VIII) proszę zanalizować następujące metody: 1) szkołę Dewey'a, 2) metodę Decroly, 3) metodę projektów, 4) nauczanie łączne, 5) plan daltoński, wykazując:

1. Na jakich zasadach dydaktycznych, omówionych w zagadnieniu II niniejszego przydziału, opierają się one. **Na piśmie.**
2. Jakie różnice występują w realizowaniu jednych i tych samych zasad nauczania w poszczególnych metodach. **Na piśmie.**

XXII. Na czym polega w obecnych warunkach pracy szkolnej w Polsce zasadnicza trudność w stosowaniu w całości istotnych zaleceń dydaktycznych, zawartych w nowych kierunkach nauczania. **Na piśmie** w formie wypracowania, (rozmiar wypracowania dowolny).

Wytyczne pracy na kursach zimowym i letnim korespondencyjnego W. K. N.

I. KURS INFORMACYJNY.

Zadania kursu informacyjnego nie nastroczają większych trudności. Mają one na celu:

1. zorientowanie słuchacza w całokształcie budowy programu (m. in. zapoznanie go z terminami: przydział, zagadnienie, zlecenie);

2. wprowadzenie go w metody pracy samodzielnej, a więc: wskazanie mu racjonalnych sposobów korzystania z książki, czasopisma; wykonanie ćwiczeń, mających na celu wskazanie sposobów dawania zwięzłych odpowiedzi na zlecenia oraz układanie dyspozycji do wypracowań;

3. omówienie techniki poprawiania nadsyłanych odpowiedzi przez wykładowców i uzupełniania wskazanych braków.

II. KURS WAKACYJNY.

Zadaniem kursu wakacyjnego jest:

1. sprawdzić stopień opanowania wiadomości, zdobytych samodzielnie przez słuchaczy,
2. pogłębić materiał, zawarty w pięciu pierwszych przydziałach programu,
3. wprowadzić w nowe zagadnienia programu.

1. Sprawdzenie wiadomości powinno przybrać formę kolokwium, odbytego ze słuchaczem. Wtedy tylko będzie można przekonać się, co słuchacz naprawdę umie, jak orjentuje się w przerobionym przez siebie materiale. W ten sposób będzie również można zbadać, czy słuchacz pracował samodzielnie, czy też posługiwał się gotowymi pracami kolegów.

2. Pogłębienie wiedzy ma za zadanie dostarczenie materiału, którego nie można było opracować drogą pracy korespondencyjnej. Należy wziąć pod uwagę następujący materiał:

- a) zasadnicze wiadomości, dotyczące systemu nerwowego i zmysłów (przydział I),
- b) dyspozycje psychiczne (przydział I),
- c) dziecko miejskie i wiejskie (przydział II),
- d) ewolucja celów wychowania (przydział III).

Ujęcie poszczególnych zagadnień uzależnione jest od jakości materiału i wiadomości słuchaczy.

Zagadnienie a) najlepiej ująć w formę wykładu, który dostarczyłby najpoważniejszych wiadomości z anatomji i fizjologii systemu nerwowego i zmysłów.

Materiał, omawiający dyspozycje psychiczne, należałoby ująć w nieco odmienny sposób: przy pomocy wykładów podać charakterystykę poszczególnych dyspozycji oraz kwestję ich rozwoju w poszczególnych okresach, żądając samodzielnej pracy słuchaczy na podstawie książek: Kreutza i Nawroczyńskiego.

W związku z zagadnieniem dyspozycji psychicznych należałoby omówić główne kierunki psychologii drogą wykładu, żądając od każdego uczestnika kursu głębszego zapoznania się z jednym z nich drogą lektury książki Döringa.

Dla zapoznania słuchaczy z różnicami psychiki dziecka wiejskiego i miejskiego należałoby wykorzystać wiadomości uczestników, zdobyte podczas ich pracy nauczycielskiej, poddać je wspólnej dyskusji oraz uzupełnić przy pomocy krótkich referatów, opartych o książkę Librachowej i Studenckiego.

Zupełnie krótko należałoby omówić ewolucję celów wychowania, podkreślając ewolucję celów na ziemiach polskich.

3. Do nowych zagadnień, w które trzeba będzie uczestników W. K. N. wprowadzić w czasie kursu wakacyjnego, należy zagadnienie wychowania osobowości. Jest to kwestja trudna, tem trudniejsza dla samodzielnego opracowywania, że brak jest przystępnej lektury. To też kurs wakacyjny powinien dostarczyć potrzebnego materiału oraz wskazać słuchaczom, w jaki sposób powinni przezwyciężać trudności, napotkane w czasie studjowania książki Hessena: Podstawy pedagogiki.

Na przydział VI składa się osiem zagadnień. Niektóre z nich mogą być ujęte tylko w formę wykładu, inne łączą wykład z samodzielną pracą i dyskusją.

Największe trudności nastręczy opracowywanie zagadnienia II. Ujęcie wychowania moralno-społecznego jest różne u różnych pedagogów. Jedni rozgraniczają zupełnie te dwie sprawy, inni łączą je w całość. Nasze ujęcie oparliśmy zupełnie o artykuł B. Suchodolskiego p. t.: Wychowanie moralno-społeczne (Encyklopedia Wychowania, t. I, zeszyt 14 i 15). Chcemy jednak, aby słuchacze spotkali się z innem jego ujęciem, dlatego też skierowujemy ich do Hessena. Dwa różne stanowiska, zajmowane przez różnych pedagogów, winny obudzić różne wątpliwości w słuchaczach, dajemy więc możność wypowiedzenia ich w formie dyskusji, która winna jednak doprowadzić do zajęcia przez słuchaczy określonego stanowiska.

Tak więc wykład, oświetlający zagadnienie z jednej strony (Suchodolski), lektura, rzucająca na nie inne światło (Hessen), wreszcie, dyskusja pozwoli słuchaczom zrozumieć samo zagadnienie.

Dużo mniejsze trudności nastręczy opracowanie zagadnienia III, opartego całkowicie w naszym opracowaniu o książkę Hessena (Podstawy pedagogiki). Ujmujemy je w formę wykładu, gdyż materiał ten został przez autora obszernie potraktowany, słuchacze nie będą więc mieli czasu na samodzielne przestudjowanie go.

Brak lektury, omawiającej zagadnienie wychowania estetycznego, spowodował ujęcie go również w formę wykładu. Materiał ten należy rozbudować pracą samodzielną, polegającą na wykazaniu przy pomocy programu środków, jakimi rozporządza szkoła.

Podczas samodzielnej pracy, realizującej drugą część przydziału VI, słuchacze muszą mieć pomoc ze strony prelegenta. Pomoc ta może przybrać różne formy: wspólne czytanie wybranych rozdziałów Hessena, wyjaśnianie trudności i t. p.

Do materiału nowego należy również przedyskutowanie przyniesionych przez słuchaczy planów wychowawczych. Zagadnienie to należy do przydziału VII, który będzie realizowany już po kursie wakacyjnym; wprowadzamy je dlatego, aby słuchacze mogli przedyskutować je w liczniejszym gronie i poznali różne

sposoby ujęcia kwestji w zależności od szkół, w jakich pracują, co w znacznej mierze pozwoli im pokonać trudność, z jaką sami nie mogą dać sobie rady.

Podany przez nas materiał, który winien być przerobiony na kursie wakacyjnym, musi zmieścić się w przewidzianej liczbie godzin. Rozkład wyobrażamy sobie w następujący sposób:

- 1) System nerwowy i zmysły . . . 2 godz.
- 2) Dyspozycje psychiczne . . . 10 „
- 3) Nowe kierunki psychologii . . 8 „
- 4) Dziecko miejskie i wiejskie . . 7 „
- 5) Ewolucja celów wychowania . . 1 „
- 6) Wychowanie osobowości . . . 39 „
- 7) Plany wychowawcze . . . 5 „

Razem 72 godz.

Materiał będzie można objąć wskazaną przez nas ilością godzin z korzyścią dla słuchaczy w wypadku, gdy zespół ich nie przekroczy 40 osób. W razie większej ilości uczestników kursu należy wprowadzić zespoły równoległe, przynajmniej dla przeprowadzenia dyskusji i na zajęcia samodzielne pod kierunkiem wykładowców.

— EX LIBRIS —
Biblioteka Kuratorium O.S.B.
w Białymstoku

SPIS RZECZY.

	Str.
1. Przedmowa	3
2. Uwagi wstępne	7
3. Przydział I	9
4. Przydział II	14
5. Przydział III	20
6. Przydział IV	28
7. Przydział V	37
8. Przydział VI	49
9. Przydział VII	54
10. Przydział VIII	59
11. Wytyczne pracy na kursach zimowym i letnim	67

Z.M.P.
Zag. ped.
143.